

CRIZA POLITICĂ A DICTATURII REGALE (1940)

de ELIZA CAMPUS

Încă la cel de-al VII-lea Congres al Internaționalei Comuniste, fascismul german fusese caracterizat ca „grupul de șoc al războiului imperialist“¹, „grupul de șoc al contrarevoluției internaționale“². În condițiile ofensivei crescînde a fascismului în genere și a fascismului german, în special, partidelor comuniste le-a revenit greaua sarcină de a lupta împotriva acțiunilor din ce în ce mai provocatoare ale dictaturii teroriste, organizate de „cele mai șovine, de cele mai imperialiste vîrfuri ale capitalului financiar“³. Cu mult înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial⁴, Congresul al VII-lea, generalizînd experiența de luptă a partidelor comuniste din diferite țări, izbutise să cristalizeze linia politică, tactica și strategia ce trebuiau urmate în lupta deosebit de grea și de primejdioasă cu fascismul. Organizarea unui front unic al proletariatului internațional și al popoarelor împotriva fascismului a constituit de aceea principalele obiective ale luptei partidelor comuniste. „Noua linie politică“ — sublinia W. Foster — „avea implicații vaste. Ea preconiza organizarea unei mari alianțe pentru apărarea păcii între U.R.S.S. și numeroase state capitaliste“⁵ precum și „dezvoltarea unei alianțe fără precedent între clasa muncitoare, țărănime și păturile largi ale claselor de mijloc de la orașe“⁶. În asemenea condiții, „comuniștii trebuiau să vorbească nu numai în numele clasei muncitoare, dar și în numele întregii națiuni“⁷. Astfel, în anii grei din ajunul izbucnirii răz-

¹ VII-e Congrès de l'Internationale Communiste. Ed. en langues étrangères, Moscou, 1939, pg. 117 (August 1935).

² Gh. Dimitrov, *Opere alese*, Ed. politică, București, 1959, pg. 229.

³ VII-e Congrès de l'Internationale Communiste, pg. 117.

⁴ Problema celui de-al doilea război mondial a fost dezbătută la al VII-lea Congres al Internaționalei Comuniste, unde, Ercoli, prezentase raportul: *La preparation de la guerre impérialiste et les tâches de l'Internationale Communiste*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ William Z. Foster. *Istoria celor trei Internaționale*, București, Ed. politică, 1959, pag. 474—475.

⁷ William Z. Foster. *op. cit.*, pag. 475.

boiului, comuniștii au luptat cu abnegație împotriva fascismului¹, ajungând să reprezinte cu adevărat cele mai legitime interese ale popoarelor.

În România, comuniștii au reprezentat singura forță politică consecventă în lupta contra fascismului. Aici s-a desfășurat, în eroicele zile din februarie 1933, prima luptă pe plan internațional împotriva fascismului, după instaurarea hitlerismului în Germania. Așa cum apreciază tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, aceste lupte „au frinat ofensiva capitalistă împotriva condițiilor de muncă și de viață ale oamenilor muncii, au dat o lovitură puternică politicii de fascizare a țării, au contribuit la creșterea conștiinței politice și la îmbogățirea experienței de luptă a proletariatului. Au crescut influența și autoritatea partidului, numeroși muncitori din marea industrie, care au stat în fruntea acestor eroice acțiuni, au intrat în rîndurile lui, îmbunătățindu-i compoziția socială și întărindu-i legăturile cu clasa muncitoare”². Comuniștii, reprezentînd interesele întregii națiuni au stat de veghe, avertizînd masele și chemîndu-le la luptă împotriva fascismului german care după înrobitorul tratat din martie 1939, se pregătea să cotopească complet România: „Germania realizează o veritabilă încercuire și izolare a țării noastre”, care „se află expusă agresorului hitlerist”³, aprecia un document de partid din august 1939. Comuniștii au alcătuit în consecință un program de luptă care prevedea, între altele, „alarmarea țării împotriva unei imediate agresiuni fasciste”⁴ ca și împotriva guvernului ce căuta „să ascundă pericolul”⁵.

Deci, în anii din ajunul izbucnirii războiului antisovietic, P.C.R., a fost singura forță politică care reprezenta interesele întregii națiuni. Organizînd lupta împotriva cotozirii Romîniei de către Germania nazistă, P.C.R. a militat în mod activ atît împotriva Gărzii de fier cît și contra regimului fascist al dictaturii regale. De asemenea acțiunile de luptă și de demascare purtate de P.C.R. s-au îndreptat atît împotriva înrobitoarelor tratate cu Germania nazistă cît și împotriva agenturii ei în România: Volksgemeinschaft-ul, N.S.D.A.P.-ul⁶ ca și a celorlalte organizații ale germanilor hitleriști.

În același timp, lupta contra dictaturii regale se împletea cu lupta împotriva partidelor politice burgheze care, criticînd pe Carol al

¹ Lupta erică a proletariatului din Austria, februarie 1934; lupta proletariatului francez din februarie 1934; insurecția muncitorilor din Spania din octombrie 1934; războiul civil din Spania 1936—1939 ca și numeroasele lupte duse de proletariat în Polonia, Cehoslovacia etc.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări 1959—1961*, Ed. politică, București, 1961, pag. 435—436.

³ Arhiva Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. Lupta de clasă nr. 6, august 1939, pag. 3.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Volksgemeinschaft-ul: O organizație politică și economică a germanilor hitleriști din România; N.S.D.A.P.: partidul nazist. Principala agentură a naziștilor era însă organizația Garda de fier care reprezenta interesele imperialismului german în România.

II-lea, pregăteau, de fapt, venirea la putere a unei alte grupări fasciste, în frunte cu Garda de fier, partidul stipendiat de Germania nazistă.

În cadrul acestei complexe situații politice, partidul comunist s-a străduit să canalizeze toate nemulțumirile, întreaga revoltă a maseilor spre același țel: lupta contra fascismului. În împrejurările istorice obiective existente în vara anului 1940, această acțiune nu a putut fi însă încununată cu succes. Forțele populare nu au izbutit să împiedice instaurarea regimului militar-fascist din septembrie 1940, după înlăturarea dictaturii regale, profund compromise.

I

Partidul comunist a fost singurul partid politic care a caracterizat în mod real semnificația tratatelor dintre România și Germania fascistă, arătând că ele nu aveau alt țel decât cotoșirea țării de către hitleriști. Obiectivele tratatului romino-german din martie 1939, de pildă, tindeau, așa cum apreciază un document de partid, — „să lichideze industria rominească, să-i monopolizeze produsele, să-i folosească teritoriul, pentru a crea sub formă de zone libere, baze militare și uzine de război“¹. Sub conducerea P.C.R. masele populare au protestat cu vehemență împotriva tratatului înrobitor. La 1 mai, de exemplu, printr-o masivă demonstrație, poporul a cerut în fața palatului regal, „abrogarea pactului economic romino-german, de trădare a țării“².

În aceste zile România ar mai fi putut fi încă salvată, dacă în loc de a accepta precara garanție franco-britanică, lipsită de orișice eficacitate, ar fi primit propunerea făcută de Uniunea Sovietică la 17 aprilie 1939. Punctul 3 al acestei generoase propuneri prevedea: „Acordarea unor garanții de independență tuturor statelor limitrofe cu Uniunea Sovietică, de la Marea Baltică pină la Marea Neagră“³. Guvernul dictaturii regale, cu sprijinul și aprobarea claselor dominante și a partidelor lor politice, a refuzat însă garanția oferită cu generozitate de U.R.S.S. deoarece ducea o politică agresivă, războinică, antisovietică. A luat de aceea cu totul altfel de măsuri.

În pofida voinții maselor populare, care simțeau din plin efectele tratatului cu Germania fascistă, guvernul a pornit în martie 1940, noi negocieri cu Germania fascistă. În felul acesta, așa cum apreciază tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, „dictatura regală a vîndut Germaniei naziste bogățiile țării, prim pas spre pierderea independenței noastre

¹ Arhiva Institutului de istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., Lupta de clasă nr. 6, august 1939, pag. 5—6.

² Scînteia, 1 iunie 1939, pag. 3.

³ Acad. O. I. M. Maiski, *În ajunul celui de-al doilea război mondial. Din amintirile unui diplomat sovietic*. Timpuri noi 3/1962, pag. 27. Celelalte două puncte din propunerea făcută de Uniunea Sovietică la 17 aprilie 1939: 1) Încheierea unui pact tripartit de ajutor mutual între Uniunea Sovietică, Anglia și Franța; 2) Încheierea unei convenții militare care să întărească acest pact.

naționale“¹. Era tocmai perioada când hitleriștii, punînd în aplicare planul de cîmpire a țărilor din vestul Europei, se hotărîseră să acapareze în special petrolul Romîniei. La 21 martie a sosit în București doctorul Clodius, care a început tratativele. El a arătat deschis guvernului că, prin acest acord, Romînia sprijinea acțiunile întreprinse de Reich, trecînd, în fond, de partea Axei. Clodius a ținut să precizeze că noul tratat va fi important și prin însemnătatea lui politică². Carol al II-lea, care făcea caz de „neutralitatea“ Romîniei, a consimțit să depășească cu mult cantitatea de petrol prevăzută în tratatul din 1939. A hotărît să livreze 130.000 tone de petrol pe lună, deși societățile petroliere nu puteau să încarce mai mult de 50.000 tone lunar. Regele și primul ministru s-au angajat însă să găsească mijloacele necesare în vederea livrării celor 130.000 de tone³.

Există documente care mărturisesc însă o cifră și mai mare, fiind vorba de o medie anuală de patru milioane de tone de petrol. În plus protocolul confidențial semnat la 24 aprilie 1940⁴ indică și însemnate sume de bani ce s-au pierdut de către stat, în favoarea hitleriștilor. În același timp, Clodius a cerut ca Romînia să facă plăți anticipate în Germania. Gafencu precizează în minuta convorbirii cu Clodius: „Cere, ca un act de prietenie din partea noastră, să ne învoim să facem în contul datoriilor noastre în Germania, unele plăți anticipate ca să se pună germanilor lei, la dispoziție“⁵. În felul acesta așa-zisa echilibrare a clearing-ului între Germania și Romînia devenea cu adevărat o ficțiune. Tot la 24 aprilie, al III-lea Reich a cerut Romîniei noi zone libere în Banat, pe Bega, pentru a stabili „în primul rînd o linie de transport prin Banat a cerealelor romînești“⁶.

Cu toate că naziștii obținuseră asemenea posibilități de spoliere a economiei romînești, ei se gîndeau totuși să pună deplină stăpînire pe regiunea petroliferă, trecînd la o acțiune deschisă de ocupare a Romîniei. În însemnările lui Ciano găsim de altfel confirmarea acestui plan de cîmpire: „Germania vrea să ocupe regiunea petroliferă romîna și

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, Ed. de stat pentru literatură politică, București, 1956, pag. 20.

² Arhiva Ministerului de Externe (prescurtat: Arh. M.A.E.), Dosar 2. Germ. Notă asupra convorbirii avute de dl. ministru Gafencu cu dr. Clodius la Minist. Af. Str. la 11 apr. 1940.

³ *Ibidem*.

⁴ Arh. M.A.E. Relații romîno-germane, între 1920—1940 de Moscuna-Sior. Protocolul confidențial romîno-germ. La pag. 82 a lucrării citate se arată: „Romînia... este în situația de a-și vinde produsele petrolifere la 21.768 milioane lei anual“, pierzînd „26.500 milioane“. „Este pur și simplu o pierdere pentru economia romînească care a trebuit să renunțe la drepturile vamale“. Guvernul dictaturii regale a consimțit tot atunci la o majorare a cursului mării de la 50 lei pentru 1 R. M. la 60 lei pentru o 1 R. M. (Vezi protocolul indicat, pag. 82).

⁵ Arh. M. A. E. dosar 2, Germ. Notă asupra convorbirii avute de dl. ministru Gafencu cu dl. Clodius la Minist. Af. Str. la 11 apr. 1940.

⁶ Deutsches Zentralarchiv, Potsdam, D. DR. Konsulat in Temesvar, dos. 137, pag. 86. Auswärtiges Amt. w. III. B. 3376/40, 24 aprilie 1940. Adresă prin care se trimite instrucțiuni în acest sens, consulatului german din Timișoara.

cere Ungariei drept de trecere pentru trupele sale. Pentru prețul conșimțirii sale, Ungaria va primi Transilvania"¹.

Deși guvernul dictaturii regale cunoștea pe deplin intențiile celui de al III-lea Reich, totuși a continuat cu deosebită ardoare să dea chiar mai mult decât i se cerea. La 16 iulie, de pildă, Gigurtu îi scria lui Goering: „Dorinței dv. remisă nouă prin generalul Rozin, de a intensifica livrarea uleiurilor minerale spre Germania, se va corespunde din partea noastră cu toate eforturile. După cum vă va fi raportat prietenul meu dr. Neubacher, sîntem dispuși — în ceea ce privește cantitatea — să dublăm livrările"². Aducă apoi cu o slugărnice dezgustătoare: „Vă rog numai a-mi transmite pe orice cale și la timp, gîndurile și dorințele dv.”³.

Nu e de mirare că la 8 august 1940, guvernul trădător al dictaturii regale a încheiat un nou acord germano-romîn, semnat de dr. Neubacher din partea Germaniei și de Leon, ministrul Economiei. *Acordul sancționa poziția de stat satelit a Romîniei*, care dădea Germaniei naziste toate ușurințele posibile, pentru spolierea țării"⁴.

Din cauza politicii antinaționale și antipatriotice a dictaturii regale, Romînia a devenit prin tratatele încheiate în cursul anului 1940, un satelit al Axei.

P.C.R. arătase încă din 1938, care este esența de clasă a dictaturii regale, caracterizînd-o ca pe „o dictatură a vîrfurilor, numericeste cele mai puține, politicește cele mai reacționare, agresive și șovine ale capitalului monopolist romîn și a marii moșierimi din Romînia”⁵. În vederea satisfacerii intereselor lor înguste de clasă, aceste „vîrfuri, politicește cele mai reacționare” au vîndut țara Germaniei naziste. Analizînd situația ce se crease în țară, Partidul a putut să prevadă, bizuindu-se pe legile obiective de dezvoltare a societății, că în curînd dictatura regală va transforma Romînia într-un satelit al Axei. De aceea la a VI-a plenară a C.C. al P.C.R., se apreciașe că se apropie lupta

¹ Ciano Galeazzo, Journal politique, vol. I, Presses françaises et étrangères, Oreste Zaluk, Paris, pag. 234.

² Arh. M.A.E. C. 18. Dosar 48. Scrisoarea adresată la 16 iulie 1940 de Gigurtu lui Goering.

³ *Ibidem*. Textul scrisorii mai relevă și alte aspecte ale acțiunii trădătoare a guvernului: „Mijloace de transport s-au pus la dispoziție cu toate tensiunile de la granițele noastre — 3000 cisterne. Minist. Comunicațiilor, comisarul guvernului pentru petrol și generalul Rozin sînt autorizați și însărcinați de mine de a satisface dorințele dv., și de a coordona legăturile în așa fel cu serviciile dv. executante, încît să se fină perfect seama de necesitățile de război din Germania...”

⁴ Documents on German Foreign Policy, vol. X. Series D. United States Government Printing Office. Washington 1957. German-Rumanian agreement 8 aug. 1940, pag. 446—448.

În același volum pag. 69, se arată că autoritățile romînești se găseau în strînsă legătură cu al treilea Reich în vederea asigurării regiunilor petrolifere. Încă la 23 iunie, von Killinger raporta la Berlin că vizita sa în Romînia cît și întîlnirea cu Moruzov, șeful Siguranței, a fost încununată cu succes, luîndu-se toate măsurile pentru „protejarea regiunii petrolifere”.

⁵ Arh. Inst. de istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. Lupta de clasă, nr. 4, august, 1938, pag. 21.

pentru eliberarea țării de cotropitori. S-a trasat deci sarcina ca membrii de partid să participe activ la concentrările de trupe „unde să lupte pentru întărirea forței politice și morale a armatei“¹ contra Germaniei hitleriste, a statelor revizioniste, a Gărzii de fier și a guvernului diciturii regale.

* * *

Tratatele au constituit forma politică oficială care a îngăduit naștilor să introducă în România un vast aparat politico-economic pentru jefuirea sistematică a tuturor sectoarelor economiei naționale.

Încă în 1939, P.C.R. a scos în evidență procesul de criminală „subminare a țării, de spionaj și diversiune“², întreprins și de „nemții hitleriști“³ aflați în țară. Naziștii au utilizat organizațiile politice și economice ale germanilor din România, alcătuiind acel stat în stat, de care aveau nevoie pentru supunerea deplină a țării N.S.D.A.P.⁴, partidul nazist se bucura de o deosebită considerație. Gauleiter-ul Conradi⁵, șeful acestui partid avea o putere cu mult mai mare decât ministrul Germaniei la București⁶. Colonelul Gerstenberg⁷, oficial, atașatul militar pentru aviație, prieten personal cu Goering, era de fapt șeful serviciului militar secret al naziștilor. Lucra în voie, prevalându-se de imunitatea sa diplomatică. Doctorul Neubacher⁸, șeful permanent al comisiei economice naziste, un alt prieten personal al lui Goering, impunea cu ostentație cererile din ce în ce mai îndrăznețe ale celui de-al III-lea Reich. De asemenea, agenții Gestapoului instalați în țară încă din 1933, se bucurau de deosebita atenție a autorităților municipale și a guvernului⁹.

În 1940, rețeaua organizațiilor naziste, care utiliza și forurile diplomatice, a trecut la acțiuni economice și politice menite să grăbească procesul de cotropire a țării.

În mod metodic, naziștii au împinzit cu spioni bine instruiți cele mai importante centre industriale din România. Trebuiau date informații precise despre fiecare întreprindere, indicându-se și căile prin care instituția putea ajunge mai repede sub control nazist. Un exemplu semnificativ în acest sens îl constituie conținutul unui raport trimis

¹ Arh. Inst. de istorie a partidului, *Lupta de clasă*, nr. 6, august 1939, pag. 10.

² Documente din Istoria Partidului Comunist din România. Ed. a II-a. Ed. pentru Lit. politică, București, 1953, pag. 321.

³ *Ibidem*.

⁴ National Sozialistische Partei Deutschlands.

⁵ R. G. Waldock, Athene Palace, Bucharest. Hitler's new Order Comes to Rumania Caestable, London 1943, pag. 42, 43.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, pag. 33—34.

⁸ *Ibidem*, p. 44.

⁹ Arh. St. Buc. Fond Casa regală. Externe. Mapa 22. Germania, Gestapo. Există în mapă două lucrări privind Gestapoul: Philippe St., Walter Kerr. Gestapo, London, Oct. 1939; Hans Jürgen Koehler. In mijlocul Gestapoului. Ed. Michael Josef L. D. T., London 1939. Capitolul VI din lucrarea lui Kerr, se ocupă de acțiunea Gestapo-ului în România, pag. 35—36.

la 27 iulie 1940 de consulatul din Timișoara legației germane din București. Se arată că există defecțiuni care nu îngăduie cunoașterea situației de la uzinele Cugir. „Cugirul“, menționează raportul, „deși se găsește din punct de vedere geografic sub această jurisdicție, este situat atît de departe, în Carpații Transilvaniei, încît supravegherea se realizează foarte greu“¹. De aceea, se arată în continuare, Gauleitung-ul² regional nu poate da dispoziții „oamenilor de încredere“ să cerceteze acest loc care este izolat în împrejurimi românești. Consulul, Dr. Kuhna ajunge la concluzia că o atare sarcină de supraveghere și informare ar putea fi îndeplinită cu mult mai mult succes de consulatele din Brașov și Sibiu³. Așadar în această perioadă exista o rețea sistematic organizată, pe regiuni care se ocupa metodic de situația fiecărui centru industrial în parte.

De altfel, în iunie 1940, această acțiune cu caracter subversiv a căpătat o formă oarecum oficială. S-a înființat un Consiliu menit să coordoneze totul în vederea uniformizării metodelor ce trebuiau utilizate. Volksgemeinschaft-ului i-a fost încredințată această sarcină. La 23 iunie, a avut loc de aceea la Sibiu, un consiliu sub președinția doctorului Gustav Sonntag, Landesleiter für Wirtschaft⁴. Sonntag se întorsese de la Berlin unde primise ordinul de a organiza un consiliu economic⁵, destinat să uniformizeze metodele necesare pentru grăbirea procesului de cotropire.

Este sugestiv faptul că la această primă ședință s-a hotărît, printre altele, și luarea unor măsuri împotriva personalului românesc din întreprinderile germane⁶.

Acest fapt nu a împiedicat cu nimic firmele naziste să cumpere materiale de război din Statele Unite, camuflîndu-se în spatele unor cetățeni romîni⁷ în timp ce funcționarii romîni erau concediați din întreprinderile germane.

¹ Deutsches Zentralarchiv Potsdam, D. D. R. Konsulat im Temesvar. Dos. 602, pag. 28. Telegr. 450/40 din 22 iulie 1940, trimisă legației germane din București.

² Conducerea administrativă regională a Volksgemeinschaft-ului.

³ Deutsches Zentralarchiv Potsdam, D. D. R. Konsulat in Temesvar. Dos. 602, pag. 28. Telegr. 450/40.

⁴ Conducător pentru probleme economice.

⁵ Deutsches Zentralarchiv, Potsdam, D.D.R. Konsulat im Temesvar. Dosar 105, p. 110—111: Deutsche Volksgemeinschaft im Rumänien, Landesamt für Wirtschaft Bukarest. Aleca Carmen-Silva. Scrisoare adresată de Gustav Sonntag către Richard Kuhna, consulul german din Timișoara. La p. 111, se găsește raportul primei ședințe din 23 iunie 1940. Au luat parte între alții: Gustav Sonntag, senator F. Connert, director A. Faber, director A. Klein, director Prall, Karres — care era Landesbearbeiter für Industrie, F. Fabricius, Jickeli etc. S-a hotărît organizarea unui consiliu de 12 membri (6 membri permanenți).

⁶ *Ibidem*.

⁷ Deutsches Zentralarchiv Potsdam, D. D. R. Konsulat im Temesvar. Dosar 112 p. 189—191. Teba. Soc. Anon.. Arad cere sprijinul consulatului, deoarece firma J. Kahn et Comp. Inc. Dollas. Tex. S.U.A. refuză expedierea materialului, considerînd că e vorba de o firmă germană. În scrisoarea firmei din Arad se arată: „Am replicat că sîntem o societate pe acțiuni romînească“. În continuare, se dau detalii, arătîndu-se că acțiunile firmei au fost preluate în 1938 de un cetățean romîn și că doar directorul, Dr. Walter Bergman, era cetățean german etc.

În genere, o serie de acțiuni întreprinse de hitleriști dovedesc pe deplin afirmația că în România se stabilise un fel de stat în stat. Constituirea unor gărzi naționale germane¹, instituirea unor centre de instrucție pentru pregătirea comandanților acestor gărzi²; circulația liberă a santinelor și patrulilor germane prin orașe și sate, ca și o „acțiune de totală germanizare a localităților unde se găsea populație mixtă”³, iată doar câteva dintre aspectele activității diferitelor organizații germane din România anulului 1940.

Deosebit de sugestivă a fost în această perioadă campania strîngerii de daruri pentru Reich. „Liebesgabensendung”, una dintre cele mai subversive acțiuni ale N.S.D.A.P.-ului, la care au colaborat forurile diplomatice germane ca și Volksgemeinschaft-ul a fost o concretizare deosebit de elocventă a situației de stat în stat. S-au achiziționat în mod nelegal lînă⁴, săpun, untură, carne de porc și alte produse, mii de vagoane îndreptîndu-se lunar spre Germania. Sume importante s-au trimis Reichului în cadrul aceleiași Liebesgabensendung. Chiar cele mai înalte foruri naziste au fost impresionate de zelul hitleriștilor din România. Cele două scrisori de mulțumire adresate de amiralul Raeder⁵ Volksgemeinschaft-ului, constituie o dovadă în plus a intensei activități a acestui stat în stat. De altfel, în oricare domeniu, hitleriștii acționau fără să țină seama de autoritățile românești.

Centrele diplomatice germane înființaseră, de pildă, o amplă rețea de spionaj împotriva Angliei și Franței, utilizînd fără scrupule în acest scop teritoriul „neutru” al Romîniei. La 1 martie 1940, legația germană din București cerea, de exemplu, consulatului din Timișoara să supravegheze pe diplomații francezi și englezi, legăturile ce au cu cercurile românești, ca și transporturile de mărfuri ce se exportau din România în alte țări, îndeosebi în Anglia sau Franța⁶.

¹ *Arh. St. Buc.* Fond. Președ. Cons. de Miniștri. Pachet 5/79 Minoritatea germană din România, p. 11.

² *Ibidem.* Se arată în continuare în doc. cit.: „Tinerii prenilitari germani încep să lipsească de la ședințele de instrucție, declarînd că au primit ordin de a nu mai lua parte decît la ședințele de instrucție conduse de către instructori germani”. Răspund astfel: „Așa avem ordin de la comunitatea germană”.

³ *Ibidem.*

⁴ Deutsches Zentralarchiv, Potsdam, D.D.R. Konsulat in Temesvar. Raport 822/27 ian. 1940 trimis legației germane din București. Se arată că s-a achiziționat lînă, deși acest lucru nu e îngăduit, lîna fiind trebuincioasă armatei romîne.

⁵ *Ibidem.* Konsulat im Temesvar. Dos. 78, p. 19. O scrisoare e trimisă de Am. Raeder la 26 febr. 1940 și alta la 26 apr. 1940. Raeder mulțumește pentru contribuția dată cu prilejul nimicirii vasului hitlerist Amiral Graf von Spee.

⁶ Deutsches Zentralarchiv, Potsdam, D. D. R. Konsulat im Temesvar. Dosar 602, p. 47. La 1 martie, legația din București cerea supravegherea activității diplomaților francezi și englezi. Vezi Rapoartele consulatului din Timișoara din 20 ianuarie 1940, din 10 martie 1940. De asemenea, la 7 mai 1940, ministrul Germaniei la București cere supravegherea transporturilor de mărfuri din România cu direcția Anglia sau Franța sau în oricare alte țări. Dosar 112, p. 119. La 28 iulie 1940, la 5 august 1940, ordine similare trimise de legația germană din București consulatului din Orșova. Dosar 602, p. 16.

Acțiunile de cotopire a țării de către naziști au luat deci în cursul anului 1940 o înfățișare din ce în ce mai provocatoare. Demnitatea națională a poporului era permanent jignită.

Încă din 1939, comuniștii, reprezentînd interesele întregii națiuni, chemaseră masele la luptă: „Popor român, popoare conlocuitoare, ridicați-vă la luptă pentru a împiedica orice capitulare. Să fie arestați toți agenții lui Hitler din țara noastră”¹. În continuare manifestul P.C.R. sublinia necesitatea unirii tuturor forțelor antifasciste în lupta deosebit de grea pentru păstrarea independenței naționale. „Comuniștii”, declara manifestul, „vor lupta cu arma în mînă în primele rînduri. Uniți-vă cu toții într-un singur front puternic contra lui Hitler și a aliaților săi revizionști”².

Prin urmare frontul unic de luptă al poporului român și al naționalităților conlocuitoare pentru apărarea independenței naționale era calea, programul de urmat împotriva acțiunilor de cotopire ale naziștilor.

II

În pofida voinței maselor populare, guvernul dictaturii regale a inițiat acțiuni politice care au împins din ce în ce mai adînc țara în situația capitulardă de satelit al Germaniei hitleriste. Pentru Carol al II-lea, ca și pentru păturile sociale ce îl susțineau, se punea doar o singură problemă: menținerea puterii cu orice preț. Chemînd masele la luptă împotriva acestei îngrozitoare primejdii, partidul comunist arăta cu fermitate: „Dușmanul e în propria noastră țară: dictatura regală și partidul ei de război F.R.N.”³.

Într-adevăr dușmanul dinăuntru era tot atît de primejdios ca și cel dinafară.

În aprilie, cînd naziștii începuseră cotopirea Norvegiei, Carol al II-lea s-a hotărît să treacă la fapte care să capteze bunăvoința și încrederea lui Hitler. A copleșit Volksgemeinschaft-ul cu nenumărate concesi, astfel încît conducătorii hitleriști ai acestei organizații ultrareacționare au publicat articole elogioase despre așa-zisul „înalt simț politic al regelui Carol”, grație căruia minoritățile naționale din România „se bucură de un regim mai liberal”⁴.

În mai însă Carol al II-lea s-a gîndit că a sosit momentul hotărîrilor de largă rezonanță. Întregul regim se temea că ar putea pierde puterea, deoarece în Reich se vorbea din ce în ce mai des despre necesi-

¹ Documente din Istoria Partidului, Comunist din România, Ed. a II-a, p. 320.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 324.

⁴ Ziarul *Der Grenzbole* din Bratislava publicase un atare articol, inspirat de Hans Otto Roth. În arhiva M.A.E. C. 3, vol. 17. România, Generale, se găsește un raport din 8 aprilie 1940 de la legația din Bratislava, semnat N. Lahovari, în care se vorbește despre această captare a bunăvoinței naziștilor din România de Carol II.

tatea de a avea în România un guvern cu totul atașat Axei. A renunța în mod oficial la poziția de *neutralitate*, afișată de la începutul războiului și a trece deschis de partea Axei, iată „marele plan de salvare a țării” inițiat de guvernul dictaturii regale. La 29 mai a avut loc un consiliu de coroană, care a discutat problema aderării la politica Axei¹. În speranța că își vor putea păstra pozițiile economice și politice, dacă se vor supune lui Hitler, jalnicii „salvatori” ai patriei au căutat să-și camufleze intențiile, ventilând argumente antisovietice calomnioase. În orice caz principala teză ce s-a susținut la acest consiliu de coroană a fost aceea că „România trebuia, cât mai devreme și fără să se tocmească, să încerce să cîștige bunăvoința Reichului”². Carol al II-lea a pledat pentru această propunere³ susținând că nu „mai era îngăduită nici o pierdere de timp”⁴. Hotărârile consiliului de coroană din mai caracterizează poziția morală a claselor dominante, a celor ce își permiteau să vorbească în numele patriei, a celor care „fără să se tocmească”, au vîndut țara pentru a-și apăra înguste interese de clasă. La 28 mai s-a declarat deci în mod oficial că România va „întări și va amplifica colaborarea cu Germania”⁵.

Actele de trădare națională, care au culminat cu cedarea Transilvaniei de nord la sfîrșitul lui august, s-au succedat într-un ritm uluitor, în vara anului 1940. Regimul dictaturii regale intrase în panică. Toate abuzurile, toate samavolniciile, toate crimele împotriva patriei, împotriva poporului puteau fi săvîrșite. Esențialul era puterea. Menținerea puterii cu orice preț. Dacă Hitler le asigură puterea, atunci Hitler trebuie să capete tot ceea ce dorea și chiar mai mult decît dorea”⁶.

La 20 iunie, cînd trădătorul Pétain pregătea actul de capitulare a Franței, primul ministru al Romîniei reînnoia slugarnic asigurările de fidelitate către cel de-al III-lea Reich. „Guvernul romîn” — se sublinia în declarație — „consideră această colaborare, reclamată de condițiile geopolitice ale Romîniei ca și noua orînduire europeană în curs de elaborare ca necesară în toate domeniile”⁷.

La 4 iulie, guvernul Gigurtu, nou instalat, declara la rîndul său: „Guvernul înțelege să facă o politică de integrare sinceră în sistemul creat de axa Berlin-Roma și aceasta nu numai ca o expresie de realism politic ci și ca o consecință logică a concepțiilor politice și ideologice ale membrilor săi, interpreți exacti ai sentimentelor națiunii”⁸. Fără

¹ Gr. Gafencu. *Préliminaires de la guerre à l'Est*. Egloff, Suisse 1944 p. 331. Gafencu care a asistat la acest consiliu relatează discuțiile, p. 331—333.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*. O a doua propunere era aceea de a se menține neutralitatea.

⁴ *Ibidem*, p. 333.

⁵ Arh. M.A.E. Dos. 186. Relații romîno-germane. Résumé de la communication faite par son Ex. le président du Conseil à son Ex. le ministre de l'Allemagne le 20 juin 1940.

⁶ Arh. M.A.E. Vezi scrisoarea lui Gigurtu către Goering din 16 iulie 1940. Arh. M.A.E. C. 18. Dosar 48.

⁷ Arh. M.A.E. Relații rom.-germ. Dos 186/1940. Résumé de la communication faite par son Ex. le président du Conseil à son Ex. le ministre de l'Allemagne le 20 juin 1940.

⁸ *Evenimentul* 6 iulie 1940, Constituirea noului guvern. Declarația guvernului.

să mai relevăm cinismul cu care acești trădători își îngăduiau să vorbească în numele națiunii, ținem să scoatem la iveală doar faptele, ascunse cu grijă sub acest paravan grandilocvento-patriotard.

La 2 iulie, Carol al II-lea i-a comunicat lui Fabricius, ministrul Reichului la București, dorința sa ca Germania să trimită o misiune militară în România¹. Revenind la 12 iulie asupra aceleiași probleme, i-a cerut din nou lui Hitler trupe de ocupație, arătând că acest lucru este necesar „din cauza dificultăților cu caracter militar și a situației politice existente”². Dictatura regală avea, de fapt, nevoie de trupe hitleriste pentru a se apăra împotriva poporului și pentru a-și consolida poziția față de grupul fascist rival care dorea să pună mâna pe putere.

Carol al II-lea a trecut apoi la acțiunile destinate să dovedească naziștilor adâncă lui fidelitate. Garanțiile britanice acordate României în aprilie 1939 trebuiau repudiate. La 29 mai, Zamfirescu, ministrul României la Copenhaga, releva într-un raport al său sugestia unui demitar nazist care declarase că: „o îndepărtare formală a României de la garanția engleză ar fi de natură a avea chiar azi o mare înrăuțire asupra bunelor relații de viitor între România și Reich”³. Gata să execute și chiar să preîntâmpine orice dorință a naziștilor, Carol al II-lea a ținut să marcheze în decursul lunii iunie o modificare radicală a raporturilor cu Marea Britanie⁴.

La 1 iulie 1940, s-a anunțat în mod oficial renunțarea la garanțiile britanice⁵. Incontestabil, garanțiile anglo-franceze din 13 aprilie 1939 nu au avut niciodată semnificația unor garanții reale. Chiar lordul Halifax, unul dintre semnatarii documentului, arată în memoriile sale lipsa de valoare practică a acestor garanții⁶. Renunțarea de la 1 iulie nu se făcea însă din atari cauze. Era doar un act demonstrativ, slugarnic, menit să dovedească naziștilor sinceritatea hotărârilor luate de guvernul

¹ Documents on German Foreign Policy vol. X. Series D. United States Government Printing Office, Washington, 1957, p. 91. Telegrama din 2 iulie 1940, trimisă de legația din București către Auswärtiges Amt, Berlin, semnată Fabricius.

² *Ibidem*. Teleg. din 13 iulie 1940 de la legația din București către Auswärtiges Amt, semnată Fabricius.

³ Arh. M.A.E. C. 3. vol. XX România, Generale, Teleg. din 29 mai 1940 a legației din Copenhaga, semnată Zamfirescu.

⁴ *Ibidem*. C. 3. vol. 19 Convorbirea dintre dl. ministru Gigurtu și Sir Reginald Hoare, 6 iunie 1940.

Gigurtu i-a spus lui Hoare că România nu are intenția de a opri manevrele vasului german *Ithaca*, aflat de 15 zile la Sulina, oprind, în fond, navigația pe Dunăre.

⁵ Arh. M.A.E. Dos. 71/1940 R 2, partea I. În telegrama circulară trimisă tuturor legațiilor de către ministerul Af. Str. se declara: „Ministerul Afacerilor Străine a definit actuala noastră orientare politică externă, determinată de noua ordine europeană în curs de așezare. În cadrul acestei politici, România renunță la garanțiile anglo-franceze din 13 aprilie. Consiliul a aprobat în unanimitate această nouă orientare a politicii noastre externe. C. Argetoianu.

⁶ Halifax, Earl of. — Fulness of Days. Collin, London 1957, p. 205, arată: „Se poate afirma că nici guvernul polonez nici cel român nu aveau nici un fel de iluzie asupra ajutorului concret pe care îl puteau aștepta de la M. Britanie, în cazul că Hitler ar fi ales războiul”.

dictaturii regale. În acest scop, Fabricius a fost chemat la palat, deoarece Carol a ținut să-i comunice personal că a renunțat la garanția franco-britanică¹.

De altfel aceeași semnificație a avut și acțiunea de expulzare a unor cetățeni francezi și englezi, acțiune care s-a efectuat în forme cu totul lipsite de curtoazie². De asemenea, guvernul român a reținut toate remorchererele și șlepurile engleze de pe Dunăre, deși România nu se afla în stare de război cu Marea Britanie³.

În sfârșit s-a produs cu zgomot și ostentație ieșirea României din Societatea Națiunilor. Fără îndoială că, Societatea Națiunilor nu a corespuns niciodată scopului oficial pentru care a fost creată. A fost, în fond, forul politic care a servit interesele marilor puteri imperialiste învingătoare în primul război mondial. A folosit însă din plin și claselor dominante din România. De aceea, apare cu atât mai cinică declarația lui Manoilescu, ministrul de Externe, care a afirmat: „Prin retragerea României de la Societatea Națiunilor se încheie definitiv o iluzie politică în care s-a stărut prea multă vreme. Pe urma Societății Națiunilor, România, împotriva unor aparențe spectaculoase, nu a recoltat niciodată nici un folos efectiv; în schimb a fost antrenată printr-un mecanism automatic în acțiuni politice păgubitoare și contrarii adevăratelor sale sentimente față de unele mari și nobile națiuni prietene“⁴.

Repudierea a ceea ce preamăriseră, minciuna, înșelăciunea, toate mijloacele, oricât de josnice, au fost utilizate de regimul dictaturii regale pentru menținerea puterii.

* * *

S-a trecut de aceea și la înființarea unui partid fascist, copie fidelă a partidului nazist din Germania, organizat în așa fel încât să inspire cât mai multă încredere Reichului. La 21 iunie s-a promulgat o lege potrivit căreia Frontul Renașterii Naționale se transforma în partidul unic, totalitar, Partidul Națiunii⁵. Temporar, naziștii au acor-

¹ Documents on German Foreign Policy vol. X ed. cit. p. 91.

² Arh. M.A.E. C. 13 vol. 19. România. Generale. Discuția de la Ministerul Afacerilor Străine, 10 iulie 1940, ora 11 între dl. ministru Manoilescu și Sir Reginald Hoare, ministrul Angliei. Vezi și C. 3. vol. 21. Convorbirea dintre dl. Mihail Manoilescu și ambasadorul Franței Thierry la Ministerul Afacerilor Străine, 5 august 1940, ora. 11.

³ Arh. M.A.E. Dos. 71/1940 R. 2, partea I. Notă asupra convorbirii avute de dl. ministru Manoilescu cu dl. Hankey, secretarul legației engleze la 15 iulie 1940, ora 11, Hankey a arătat că România făcuse un adevărat act de piraterie și că în fond acest lucru însemna: „remiterea vaselor puterii germane“.

⁴ După ce printr-o telegramă anunțase la Geneva ieșirea din Soc. Nat. Arh. M.A.E. C. 3, vol. 19. Telegr. 42184/1940, Mihail Manoilescu a trecut la declarații publice. Unversul. 12 iulie 1940. Declarațiile d-lui Mihail Manoilescu.

⁵ Arh. St. Buc. Fond Președinția Consiliului de Min. Pachet 45/433. 21 iunie 1940. Circulara nr. 1 a Partidului Națiunii mai arată că regele este conducătorul suprem al acestui partid, declarat instituție de drept public. La 21 iunie, Ernest Urdăreanu a fost numit șeful statului major al partidului; la 5 iulie Gigurtu a devenit el șeful acestui stat major. Se prevedea în aceeași circulară, funcționarea mai departe a gărzilor naționale sub comanda generalului Petre Georgescu.

dat o anumită atenție acestui partid. Socoteau că nu sosise încă momentul înlocuirii lui Carol al II-lea. În orice caz, la 25 iunie, von Killinger, într-o discuție cu Moruzov despre organizarea noului partid, i-a propus să invite pentru o perioadă mai lungă patru experți politici din Germania¹. În același timp, Gigurtu și Manoilescu au fost trimiși la Hitler pentru a-l asigura de fidelitatea regimului. La această întâlnire, care a avut loc la 26 iulie, la Berghof, Gigurtu a precizat că reorganizarea situației din România se va face cu ajutorul noului instrument politic, Partidul Națiunii, după model german, într-o strinsă colaborare cu Germania².

Între timp, activitatea noului partid era departe de a fi satisfăcătoare. Înscrierile se făceau greu. În circulara nr. 10, secretariatul general cerea de urgență organelor în subordine „să întreprindă prin toate mijloacele de propagandă o acțiune de informare, de lămurire și de liniștire a spiritelor...”³.

Partidul comunist arătase însă care erau țelurile noului partid menit să desăvârșească „cu bestialitate opera reacționară, pogromistă, războinică și jefuitoare a F.R.N.-ului falimentar”⁴. Spiritele nu puteau fi deci „liniștite” prin mijloacele politice utilizate de reacționarul aparat al partidului nou constituit. Încordarea era puternică, masele acționau deschis împotriva regimului. Știrile sosite în legătură cu înscrierile în Partidul Națiunii erau deosebit de pesimiste. Din ce în ce se subțiau păturile burgheze interesate în menținerea dictaturii regale. Totuși, Carol II mai primea încă sfaturi și consolări de la cei ce continuau să-l susțină. Valeriu Pop îi scria, de pildă, într-un raport: „Țara, în majoritatea ei, nu este încă suficient pregătită să înțeleagă și să pătrundă această formulă politică”⁵. Devenise clar că Partidul Națiunii suferise un puternic eșec. Un exemplu elocvent îl constituie și conținutul unui comunicat din august 1940 al secretariatului general. Se arăta că termenul de 1 august, fixat ca limită pentru înscrierea în Partidul Națiunii, se referea doar la funcționarii publici⁶. Rezultă deci că aparatul de stat represiv nu putea sili decât pe funcționarii săi să se înscrie în partid și că pentru ceilalți eventuali aderenți trebuiau găsite urgent alte soluții. Valeriu Pop, de pildă, l-a sfătuit pe Carol să suspende înscrierile obligatorii care nu puteau avea alt rezultat decât, măr-

¹ Documents on German Foreign Policy ed. cit. p. 70. Von Killinger a precizat că experții s-ar ocupa de propagandă, de chestiuni organizatorice, de formațiile S.A. și de frontul muncii.

² *Ibidem* p. 307 Convorbirile de la Berghof dintre Hitler, Manoilescu, Gigurtu, 26 iulie 1940.

³ Arh. St. Buc. Fond. Soc. Preș. Cons. de Min. Pachet 45/433. Circulara nr. 10 a Part. Națiunii, semnat Ion I. Gigurtu, cu mențiunea confidențial.

⁴ Documente din Istoria Partidului Comunist din România, ed. cit. p. 327.

⁵ Arh. St. Buc. Fond. Casa regală. Interne. Mapa 34. Valeriu Pop — Situație. La punctul 5 se vorbește despre Partidul Națiunii.

⁶ Arh. St. Buc. Fond. Preș. Cons. de Miniștri. Pachet 45/433. Partidul Națiunii, secretariatul general. Comunicatul se referea la art. 2 din decretul lege pentru apărarea ordinii politice, unice și totalitare din România.

turisea Valeriu Pop, crearea unui partid „eterogen, fără coeziune, fără credință, fără dinamism, fără selecțiune, formă fără conținut“¹, organizându-se un partid nou, prin selecționarea membrilor. Numai că în iulie, august 1940, nu se mai putea pune o problemă ca aceea a selecționării membrilor. Neîncrederea păturilor sociale ce susțineau dictatura regală crescuse. Baza de clasă pe care se sprijineau carliștii se îngustase în mod îngrijorător pentru ei. Tot mai mult se discuta despre imensele cheltuieli făcute de Carol al II-lea, despre cele trei sute de milioane cheltuite cu palatul regal, despre cele două sute treizeci milioane băgate în grajdurile sale de la Malmaison, despre cele o sută treizeci de milioane cheltuite cu vila doamnei Lupescu, despre cele o sută de milioane aruncate pentru castelul de la Scrobiște² și încă multe altele.

Toate acestea mai puteau să fie trecute sub tăcere și ascunse poporului, cită vreme burghezia își simțea pozițiile asigurate prin menținerea la putere a dictaturii regale. Dar încă la începutul anului 1940, numeroase pături burgheze începuseră să-și dea seama că regimul nu le mai oferă siguranța de care aveau nevoie.

În februarie, de pildă, cu prilejul lansării bonurilor de înzestrare a armatei, modul abuziv, samavolnic al subscrierilor, care a dus la mari mișcări populare, a neliniștit chiar și anumite cercuri burgheze pînă atunci credincioase regimului. În unele scrisori adresate lui Carol se vorbește despre chipul cu totul „arbitrar“³ în care se fac subscrierile, descriindu-se cu lux de amănunte samavolnicțiile comisiilor⁴ ce umblau din casă în casă, pentru a obține subscrieri „benevole“. Metodele de jaf ale dictaturii regale începuseră să atingă și straturi sociale privilegiate. Nesiguranța se strecura deci și în aceste cercuri. Mica industrie care susținuse regimul, și-a ridicat și ea glasul, arătându-și nemulțumirea în legătură cu lipsa de materii prime. În senat, organul docil al dictaturii regale, președintele Uniunii Generale a micilor industriași arăta că aceste pături sociale nu vor „mai putea plăti impozitele necesare bugetului Apărării naționale“⁵.

¹ Arh. St. Buc. Fond Casa regală. Interne 1940. Mapa 34. Valeriu Pop. Situație.

² Arh. Inst. de Istoria a Partidului. C. Argetoianu. Însemnări zilnice. Caiet nr. 71/1941 p. 10.026, 10.027, 10.028. Incidentul privind castelul de la Scrobiște e relatat astfel: „A făcut o lege, care a rămas secretă, prin care a atribuit un lot Mihai-Viteazul și bietului rege Ferdinand, mort, al cărui moștenitor era el, Carol. Acest lot a fost defalcăt din domeniile coroanei la Scrobiște și pe el a fost construit palatul de lângă lac, devenit astfel proprietate personală a regelui Carol, deși a fost ridicat cu banii statului, pe terenul statului (p. 10.028).“

³ Arh. St. Buc. Fond. Casa regală. Petiții. Scrisori. Pachet 124. Scrisoarea din 3 febr. 1940, semnată I. Constant.

⁴ *Ibidem*. Arată procedeul acestor comisii. „Le arăți numai decît că ai scris o sumă importantă sau lea fa pe o lună dacă ești la stat. Ți se răspunde imediat că nu „este destul că mai posezi o casă“ etc...“

⁵ *Ibidem*. Fond Senat. Dosar 18105, p. 137. Alexandru Samoil pune o întrebare la 11 aprilie 1940 în vederea unei viitoare interpelări.

Nemulțumirile acestor categorii sociale se împleteau cu altele ale unor importante grupuri împiedicate de a realiza beneficii ce se canalizau în covârșitoare măsură spre Carol al II-lea și spre camarila regală. Pe plan politic, această situație s-a concretizat prin critici la adresa regimului, făcute de către reprezentanți ai partidelor liberal și național-tărănesc¹. De fapt, partidele istorice își creau platforma politică pentru a justifica susținerea, ajutorul concret ce l-au acordat grupării fasciste care a luat puterea în septembrie 1940. De aceea, ele au făcut și multă zarvă în jurul măsurilor care au dus la pierderea exercițiului mandatului de senatori de drept pentru unii membri ai lor².

Toate aceste acțiuni ale diferitelor pături burgheze au avut drept rezultat o neîncredere crescândă în regimul dictaturii regale care ajunsese să nemulțumească chiar și pe cei mai apropiați colaboratori. De pildă, Victor Iamandi, consilier regal, declarase în 1941: „Consilierii regali erau doar niște fanteze de aparență impunătoare al căror rol era acela de a acoperi actele nedemne care dezmembrau țara”³. Într-un anumit fel caracterizarea este reală, numai că aceste „fanteze” au fost și rămân responsabile de toate acțiunile trădătoare pe care le-au aprobat, fiind de acord cu hotărârile luate.

În iulie-august, baza socială de clasă a dictaturii regale se micșorase atât de mult, încât falimentul partidului Națiunii, care murise încă în fașă, nu mai putea mira pe nimeni.

* * *

Dictatura regală avea nevoie de noi aliați care să-i ajute să se mențină la putere. Încă la sfârșitul anului 1939, Carol al II-lea, crezându-se un politician abil, s-a gândit să-și apropie gruparea fascistă rivală, Garda de fier, făcând din ea un sprijin al dictaturii regale. Pe de altă parte, știind că Garda de fier era susținută de importante pături burgheze, guvernul nădăjduia să oprească într-un anumit fel criticile violente aduse de aceste cercuri dictaturii regale. În același timp, captarea Gărzii de fier, colaborarea ei în guvern, ar fi mărit încrederea lui Hitler, dând o oarecare siguranță lui Carol al II-lea care își vedea tronul serios amenințat. În fond, colaborarea în guvern cu legionarii, principalii reprezentanți ai imperialismului german în România, trebuia

¹ Arh. St. București, fond Senat, dosar 18040, pag. 41. Vezi memoriul semnat de Iuliu Maniu și I. C. Brătianu din 20 iunie 1940. De abia atunci reprezentanții partidelor istorice „descoperiseră” că parlamentul era o „fiecțiune” și alegerile „o parodie”. Este perioada când partidele istorice susțin din plin cealaltă grupare fascistă.

² *Ibidem*. Dos. 18046: Grigore Iunian pierde mandatul.

Dos. 18047: Aurel Dobrescu pierde mandatul.

La fel P.S.S. Vartolomeu Stănescu.

Dos. 18017: La fel V. P. Sassu, M. I. Orleanu, Ion Mihalache, Const. I. C. Brătianu, Nicolae Lupu, Iuliu Maniu etc.

³ Arh. St. Buc., Fond Președ. Cons. de Min. Pachet 35/3888. Memoriul lui Victor Iamandi către Ion Antonescu, iunie, 1941.

să marcheze faptul că dictatura regală se subordona complet hitlerismului. Iată „subtilul plan“ la care a recurs falimentara dictatură regală. Carol s-a gândit să facă apel și la relațiile cordiale ce domniseră între el și legionari pînă în 1938. O scrisoare adresată lui Carol de mișcarea legionară, în vara anului 1940, confirmă pe deplin, de altfel, acest fapt. Se arată, de pildă : „...de la 1930 și pînă în 1938, mișcarea legionară, sub domnia maiestății voastre a trăit și s-a dezvoltat, fără să vadă nici maiestatea voastră un dușman în mișcarea legionară și nici mișcarea legionară nu a văzut un dușman în maiestatea voastră“¹. De bună seamă a existat o etapă de idilică armonie între monarhie și legionari. În 1938 însă, Carol al II-lea dorind să ajungă singurul conducător al fascismului din România, relațiile cu Garda de fier au fost rupte cu destulă brutalitate. În acești doi ani, dictatura regală a trecut la unele acțiuni avînd drept scop înlăturarea unui primejdios rival. În 1938, conducătorii legionari au fost arestați, dovădindu-se la proces faptul ultra cunoscut că mișcarea legionară era stipendiată de hitleriști, primind directive de la Berlin². Uciderea lui Codreanu și a unui grup de legionari în toamna anului 1938, în timp ce Carol îl vizita pe Hitler la Berchtesgaden, constituie o dovadă în plus a faptului că era vorba de o luptă pentru putere³.

¹ Arh. St. Buc. Fond Casa regală. Corespondență 1940. Pachet 128. Scrisoarea mișcării legionare poartă următoarea mențiune : „Această scrisoare s-a scris în șase exemplare, toate îndreptate să ajunga la maiestatea voastră. S-a trimis una direct adresată maiestății voastre iar cinci celorlalte persoane demne de încrederea maiestății voastre, cu rugămintea de a vi le prezenta maiestății voastre și a nu le împrăști în public“. În scrisoare se arată cît de strînse au fost legăturile între 1930—1938 : „Pînă în anul 1938, maiestatea voastră se plimba prin țară și lua parte la sfințiri de biserici și la fel de fel de inaugurări. V-ați întilnit cu grupe mari de legionari, îmbrăcați în cămăși verzi, cazul de la Casa Studențească...“ etc.

² Le Procès Codreanu. La Collection des grands procès, p. 35. Vezi și Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik. Series D, Band V. Imprimerie Nationale. Baden-Baden, 1953, p. 236. La 20 mai 1938, Fabricius raporta secretarului de stat Weizsäcker : „Procesul împotriva lui Codreanu ca și a altor conducători ai Gărzii de fier este pentru noi deosebit de penibil pe de o parte din cauza documentelor găsite la Codreanu, arătînd legăturile cu Führerul, pe de altă parte din cauză că în Garda de fier sînt urmăriți aceia care ne stau alături din punct de vedere ideologic.

Vezi și Ion Gheorghe. Rumäniens Weg zum Satellitenstaat, Kurt Vowinkel Verlag, Heidelberg 1952 p. 41, care confirmă legăturile legionarilor cu Hitler, deci mărturisirea unui fascist.

³ La 13 decembrie 1938, în raportul pe care îl trimite la Berlin, Clodius arată că regele este puternic și stăpîn pe situație și că Garda de fier este o organizație slabă. Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik Band V, ed. cit. p. 295.

În decembrie 1938, nașiștii au fost deci gata să se înțeleagă cu Carol al II-lea, deoarece atunci, Garda de fier nu îi putea servi încă îndeajuns. Carol scăpase însă de un rival care ar fi putut deveni primejdios. În orice caz, dînd dispoziții de uciderea lui Codreanu pe cînd se afla încă în vizită la Hitler, Carol a avut intenția să creeze o situație de echivoc, lăsînd să se creadă într-o înțelegere prealabilă cu Hitler. Vezi Pamfil Șeicaru, *Rien que des cendres*. Ed. André Bonne, Paris 1949 p. 59. Tot atunci, Carol a scos de la Comanda corpului 3 de armată pe generalul Ion Antonescu care avea cordiale legături cu mișcarea legionară.

Odată cu începutul războiului, după ce naziștii au cotoplit Polonia, petrolul din România le-a devenit deosebit de necesar. Au hotărât atunci să utilizeze din plin Garda de fier, întărind-o prin stipendii mai mari și propagandă susținută. Pe de altă parte, burghezia, care găsisse în fascism singura formulă politică a salvării pozițiilor ei, a sprijinit mișcarea legionară, nădăjduind că această grupare o va servi cu mult mai bine decât dictatura regală.

Astfel, Garda de fier a reapărut pe arenă, zgomotos elogiată chiar de grupurile politice care o repudiaseră cu doi ani în urmă.

Punându-și în aplicare „subtilul său plan“, Carol al II-lea a trecut la „marea campanie de captare a bunăvoinței grupului rival“. Deși, în septembrie 1939, Armand Călinescu, credinciosul colaborator al lui Carol al II-lea fusese asasinat de gardiști, regele a început tratativele cu legionarii încă în iarna 1939—1940. Legionarii arestați au fost eliberați și o largă amnistie a îngăduit reîntoarcerea din Germania a unui alt mare număr de gardiști¹. Mișcarea legionară era însă departe de a fi mulțumită. De aceea, în martie 1940, Carol al II-lea a făcut un pas mai departe. A trimis la Berlin o delegație legionară², pentru a duce tratative în vederea reîntoarcerii cadrelor celor mai compromise, de pildă, Horia Sima. Înțelegerea cu Sima s-a realizat. Urdăreanu, întâlnindu-se cu delegația legionară, reîntoarsă de la Berlin, s-a declarat de acord cu cererile lui. După cum arată chiar și informațiile din surse fasciste, se recursese „la o ultimă și desperată manevră“³ inspirată poate și de „sfaturile lui Fabricius“⁴. Indignarea în fața acestei mârșave manevre politice a fost extrem de puternică atât în țară cât și în străinătate. Gafencu a fost nevoit să trimită o telegramă circulară explicativă reprezentanților diplomației ai României. Ei trebuiau să arate, în țările unde erau acreditați, că e vorba „de un act de supunere a foștilor membri ai Gărzii de fier, fără condiții“⁵. Condițiile au existat însă, căci la sfârșitul lui iunie 1940, Horia Sima a intrat în guvern⁶. Un grup de legionari se hotărâse deci să beneficieze de avantajele puterii imediate, susținând dictatura regală⁷. Carol al II-lea a crezut chiar că jocul lui politic izbutise. Dovezile de simpatie a unor fasciști români din Italia

¹ A. L. Easterman, King Carol, Hitler and Lupescu. London, Victor Gollancz, ltd. 1942, p. 199.

² Ștefan Palaghita, Garda de fier, vol. I, Buenos-Aires 1951, Ed. autorului, p. 116; fascist notoriu, mărturisește acest fapt. Delegația era formată din Radu Mironovici și Constantin Stoicănescu.

³ Ion Gheorghe, *op. cit.* p. 55.

⁴ *Ibidem.*

Vezi R. G. Waldek, *op. cit.*, p. 95 care arată că Malaxa și Lupescu au sfătuit pe Sima să se reîntoarcă. Adaugă că „industriașul român finanțase în mod discret pe legionarii rămași în țară“.

⁵ Arh. M.A.E. C. 3. vol. 17. România. Generale. Teleg. circulară din 15 martie 1940, semnată Gafencu.

⁶ La 4 iulie devine ministru al Cultelor și artelor.

⁷ Naziștii reținuseră la Berlin un alt grup de legionari cu care puteau să manevreze la nevoie.

l-au măgulit. Ei se declarau satisfăcuți că România „își dase unica formă de guvernământ durabilă, cea totalitară”¹. De asemenea, o parte din aristocrația română a ținut să-și demonstreze aprobarea față de actul politic întreprins de Carol al II-lea. Alexandrina Cantacuzino i-a scris: „Mă socotesc în serviciul comandat al patriei și al tronului”².

Între timp însă, planurile naziste cu privire la aservirea totală a României suferiseră unele schimbări. Războiul împotriva Uniunii Sovietice trebuia pregătit. Nu mai erau necesare numai petrolul și cerealele românești. Era nevoie acum de întreaga țară, care trebuia să devină o bază agresivă antisovietică. Germania nazistă dorea, de aceea, un guvern pe care să se poată sprijini temeinic. Pe de altă parte, guvernul dictaturii regale se dovedise incapabil de a stăvili starea revoluționară amenințătoare din România, fapt care neliniștea pe nazisti. Erau convinși că un guvern legionar îi va servi incomparabil mai bine decât falimentara dictatură regală, care de altfel nu mai era susținută decât de unele cercuri foarte restrinse. Legionarii, dându-și seama de noua conjunctură politică internă și fiind sprijiniți temeinic de nazisti, s-au gândit că sosise momentul atât de râvnit pentru luarea puterii. De aceea, în iulie a început să se discute din nou despre persecutarea Gărzii de fier, ca și despre faptul că nu a existat și nu va exista niciodată o colaborare reală între legionari și rege. În acele zile, mișcarea legionară i-a adresat lui Carol o scrisoare, invitându-l, în termeni deosebit de amenințători, să abdice. Legionarii utilizau acum metode directe, brutale, dorind să ia puterea imediat. De aceea, în scrisoare, se folosesc termeni de acest fel: „Groaznică primejdie pentru neam și dinastie ar fi când țara ar ajunge la această convingere că maiestatea voastră este ultima rezistență, ultimul baraj așezat în calea vrerilor neamului”³. La 7 iulie, Horia Sima și-a dat demisia, invocând motive cu caracter „patriotic”⁴. De altfel, în aceeași zi, i-a scris lui Gigurtu cerîndu-i deschis să părăsească terenul: „Guvernul prezidat de excelența voastră e complet descoperit. Nu se bucură de încrederea poporului, iar străinătatea îl consideră ca o formulă provizorie”⁵.

Cărțile se dăduseră pe față. Nu era vorba nici de „vrerea neamului” nici de „salvarea patriei”. Duelul se purta *pentru putere*. Spadele se încrucișau cu brutalitate. Pe teren nu trebuia să rămână decât

¹ Arh. St. Buc. Fond. Casa regală. Pachet 124/1940. Scrisoarea trimisă din Verona la 21 iunie 1940, semnată Dr. G. G. Ștefănescu. În scrisoare, sînt recomandați ca buni pentru diferite treburi cu guvernul fascist italian, dr. Vifor și profesor Isopescu care au relații largi cu oficialitatea italiană.

² Ibidem, pachet 125. Scrisoarea Alexandrinei Cantacuzino din 27 iunie 1940.

³ Ibidem. Scrisoarea citată a mișcării legionare către Carol al II-lea.

⁴ Grupul de legionari reținuți de Hitler la Berlin i-a scris lui Sima arătîndu-i că „prin această nesocotită acțiune, el s-a făcut unealta jocului carlist, aruncîndu-i colacul de salvare de la înec”. Vezi Ștefan Palaghita, op. cit. p. 118.

Vezi și Ion Gheorghe, op. cit. p. 57 arată: „Horia Sima a dat înapoi cerînd abdicarea regelui Garda de fier voia să ia întreaga putere”.

⁵ Arh. St., Buc. Fond. Președ. Cons. de Min. Pachet 46/440. Scrisoarea din 7 iulie 1940, adresată de Horia Sima lui Gigurtu.

o singură parte. Legionarii erau siguri de izbândă, căci în spatele lor flutura svastica, semnul victoriei temporare a violenței, a brutalității naziste.

* * *

În dorința de a se salva cu orice preț, Carol al II-lea a urzit în aceste luni cele mai josnice acțiuni, care toate poartă pecetea trădării naționale.

El se bizuia pe faptul că totuși unele grupuri de naziști îl mai susțineau ¹, considerînd, de pildă, că „el ar fi fost singurul om capabil să stăpînească România, din cauză că era atît de corupt, încît s-ar fi produs un gol dacă ar fi fost șilit să plece“ ².

Pentru a-și salva tronul care se clătina în mod amenințător, Carol al II-lea a executat cu slugărnicie toate dorințele lui Adolf Hitler. Încă din iulie, Fabricius spusese probabil că Hitler dorește să satisfacă pe revizionistii unguri. Problema Ardealului începuse deci să se ridice în mod deschis. La 6 iulie, într-un raport al său către Auswiziges Amt, Fabricius arăta că regele se va supune hotărîrilor naziste. Repeta apoi întocmai declarația lui Carol care relevase „colossalul sacrificiu pentru sentimentele naționale ale romînilor“, precum și „nădejdea că acest act va fi o dovadă a spiritului său de colaborare și a aprecierii sale personale pentru Führer“ ³. La 26 iulie, Gîgurtu și Manoilescu au prezentat propunerile concrete ale guvernului dictaturii regale, privind cedările teritoriale în Transilvania.

În nenumărate documente diplomatice ⁴ cit și în declarații publice, guvernul Gîgurtu a arătat că niciodată nu a fost vorba la Berghof despre cesiuni teritoriale, ci doar despre principiul etnic. Totuși documentul publicat, privind discuțiile de la Berghof, relevă următoarele fapte: Gîgurtu a răspuns la o întrebare precisă a lui Hitler „că România era gata să cedeze Ungariei, 14.000 km ² ⁵. De asemenea, în minuta convorbirii se subliniază în continuare că „la acest punct, Manoilescu a făcut un gest prin care făcea aluzie la faptul că nu este vorba despre ultimul cuvînt al Romîniei“ ⁶. Convorbirile de la Berghof mai scot în evidență încă un lucru deosebit de important în legătură cu „arbitrajul“ de la Viena. Nenumărate documente diplomatice tind să dovedească că Germania a impus acest „arbitraj“, în forme ultimative și că România, luată prin surprindere a trebuit să se supună. Adevărul este că la 26 iulie, Gîgurtu a declarat la Berghof că: „Guvernul romîn ar fi foarte fericit

¹ De pildă, Goering. Fabricius de asemenea l-a susținut cîtăva vreme pe Carol.

² R. G. Waldeck, *op. cit.* p. 103—104.

³ Documents on German Foreign Policy, vol. X, series D. ed. cit. p. 137.

⁴ În documentele rămase în arhiva M.A.E. privind „dictatul de la Viena“ nu se găsesc „afirmațiile lui Gîgurtu, publicate în Documents on German Policy“, vol. X, p. 315.

⁵ Documents on German Policy, vol. X, p. 315.

⁶ *Ibidem.*

să apeleze la sfaturile Führer-ului asupra tuturor acestor dificultăți și ar dori mai mult chiar, *un arbitraj al lui*"¹. Pentru a epuiza întregul arsenal de captare a bunăvoinței Axei, guvernul dictaturii regale a cerut atît lui Hitler cît și lui Mussolini² „garanții“ împotriva Uniunii Sovietice, sperînd că poziția antisovietică și anticomunistă ar putea contribui la menținerea puterii.

După toate aceste acțiuni josnice, de trădare națională, Carol al II-lea nădăjduia că a izbutit.

Se întemeia și pe o scrisoare a lui Goering, care apărea plină de promisiuni: „Înțeleg“, scria Goering, situația dv. dificilă. Am totuși speranțe că România va ieși întărită din punct de vedere intern. Puterea unei națiuni stă mai puțin în kilometrii pătrați ai suprafeței țării și în numărul locuitorilor, cît în concentrarea propriei puteri naționale și în limitarea țărilor politice posibile“³. În consecință, Ardealul fusese vîndut în iulie. Toate actele diplomatice din august nu sînt decît încercări de a justifica rușinosul tîrg de la Berghof. În duelul pentru putere, dictatura regală cedase tot: suveranitatea și independența națională, teritoriile străvechi scumpe poporului, bogății de seamă ale țării, oferînd România, ca bază strategică antisovietică.

Legionarii au procedat de altfel în mod similar, cînd au luat la rîndul lor puterea, militînd activ pentru a-și satisface stăpîinii.

Ambele grupuri fasciste erau caracterizate prin aceleași acțiuni josnice, antipatriotice și antinaționale.

Hitler i-a ales pe legionari, deoarece ei reprezentau interesele imperialismului german în România și puteau servi mai bine fiind capabili să organizeze și mai eficient represiunea internă. Starea revoluționară a poporului din România trebuia neapărat curmată. Petrolul și griul, necesare Germaniei naziste trebuiau păzite cu strășnicie.

III

În primăvara și vara anului 1940, s-a cristalizat în forme deosebit de revelatoare procesul social politic care s-a încheiat cu înlăturarea dictaturii regale. Istoricii burghezi ai acestei perioade explică criza politică din septembrie ca un rezultat al faptului că țara a fost îmbucătățită și că cedarea Ardealului a făcut imposibilă continuarea domniei lui Carol al II-lea.

¹ Arh. M.A.E., dos 188/1940. Relații romino-germane. Rezultatul convorbirilor de la Berghof, 26 iulie 1940. Vezi și Documents on German Foreign Policy, vol. X, p. 524—525.

² Galeazzo Ciano, L'Europa verso la catastrofe. Arnoldo Mondadori. Ed. 1947, p. 579. Colloquio del Duce con il Capo del governo romeno Gigurto. Presente il conte Ciano, Palazzo-Venezia, 27 iulie 1940.

³ Arh. M.A.E. dos. 18. Dos. 48. Berlin 8 august 1940; scrisoarea e semnată de Goering.

Incontestabil că drama națională de la sfârșitul lunii august a grăbit mersul ascendent al crizei politice care s-a manifestat în cursul anului 1940 în forma luptei consecvente a maselor contra regimului fascist.

De-a lungul acestei perioade atât de frământate, singurul partid care a avut un program sintetizând nevoile ca și năzuințele maselor a fost Partidul Comunist.

Încă în ianuarie 1940, când cerințele pentru rezolvarea importanțelor și acutelor probleme externe și interne se punea cu deosebită seriozitate, P.C.R. a indicat calea practică, în vederea soluționării acestor probleme. Într-un manifest din ianuarie 1940 se arăta că obiectivul imediat al luptei populare este lupta contra dictaturii regale. „Frontul popular al clasei muncitoare, al țărănimii și al naționalităților asuprite”¹ constituia din punct de vedere tactic și strategic cea mai bună formă de manifestare a acestei lupte politice. Se putea astfel alcătui și frontul anti-fascist, singurul instrument capabil să lupte împotriva cotozirii țării de către naziști. Partidul comunist a luptat atunci pentru a canaliza nemulțumirile, protestele, răzvrătirile în jurul problemei majore: *fascismul, dușmanul dinăuntru și dinafară al poporului*.

Impozitele excesive puse de guvernul dictaturii regale produse-seră în decursul anului 1940 mari suferințe. În timp ce prețurile se ridicau, s-au instituit impozite grele asupra consumației, asupra timbrelor și a nenumărate alte obiecte de primă necesitate. Pe deasupra, la sesiunea deschisă a senatului din 7 martie 1940, legi noi sancționau așezarea unor impozite, justificate cu dezinvoltură, în expunerea de motive, prin necesități ale apărării naționale și ale înzestrării armatei². Știința, organul central al P.C.R. aprecia că i se vor stoarce cetățeanului numai prin „taxa de consumație (afară de taxele asupra băuturii) 5308 milioane lei”³.

Pe de altă parte se prevăzuse un spor la buget de 3363 milioane de lei față de anul precedent, „din care 2363 milioane de lei pentru apărarea țării și pentru ordinea internă”⁴. Era limpede că viața va deveni din ce în ce mai grea și că aparatul represiv va întehi măsurile teroriste, în vederea păstrării „ordinii interne”.

¹ Documente din Istoria Partidului Comunist din România, ed. cit., p. 324.

² Arh. St. Buc. Fond Senat, dosar 18139, sesiunea din 7 martie 1940. Lege pentru așezarea unei contribuțiuni naționale excepționale pentru apărarea țării. În lege se arată că contribuția națională excepțională se strânge din: a) impunerea beneficiilor excepționale; b) din taxa de 2% asupra sumelor rezultate din vânzările și consumațiile de orice natură; c) din majoritatea taxelor la alcool și băuturi alcoolice; d) din majorarea cotei adiționale F.A.N. la impozite directe; e) sporirea cu un procent a impozitului excepțional pe cifra de afaceri. La aceeași sesiune s-au votat legi pentru sporirea impozitelor pe acte și fapte juridice etc. etc.

³ Arh. Inst. de Istorie a Partidului. Știința, 24 martie 1940, p. 10—11.

⁴ *Ibidem*.

În această situație, dacă mica burghezie continua încă să se jeliască¹, neîndrăznind să treacă la acțiune, clasa muncitoare și-a continuat cu fermitate lupta, servind drept exemplu marelui masă a celor exploatați.

Într-o broșură editată de partidul comunist în 1940, se arată de altfel că, proletariatului îi revenea sarcina istorică de „a organiza alianța clasei muncitoare cu țărănimea și naționalitățile asuprite, de a le conduce la luptă unită revoluționară împotriva acestui regim imperialist singeros“².

În avalanșa de dări directe și indirecte care au caracterizat politica financiară a anului 1940, acțiunea lansării bonurilor de înzestrare a produs, îndeosebi, mari frământări. Deplin conștientă de semnificația acestui nou abuz, clasa muncitoare a opus o rezistență organizată. Manifestul partidului comunist care îndica cu fermitate linia de luptă, a avut un mare răsunet: „Nici un ban guvernului războiului“³. Lupta populară a luat forme deosebit de dîrze. La uzinele Lemaître, muncitorii au oprit lucrul, declarînd că nu vor să subscrie pentru bonurile de înzestrare⁴. La Postăvăria romînă s-au produs acțiuni similare⁵; la Lyons, la Mociornița, protestul a fost unanim, astfel încît patronii au fost obligați să recurgă la o serie de subterfugii⁶.

În fața unei atari replici dată de clasa muncitoare acțiunii de subscriere la bunurile de înzestrare a armatei, replică care servea de exemplu și altor pături sociale nemulțumite, clasele dominante au răspuns cu o întetire a măsurilor represive. Într-un memoriu adresat regelui se găsesc formulări deosebit de sugestive privind această problemă: „Statul autoritar și partidul unic, întemeiate pe ideea naționalismului integral sînt singura și ultima formulă posibilă și utilă⁷, în împrejurările actuale. Ea trebuie să reușească. Dacă eșuează nu ne mai rămîne decît dictatura militară, apoi necunoscutul. Trebuie deci procedat ferm și metodic“⁸. Iată deci formula „magică“, unica cale care mai

¹ Arh. St. Buc., Fond. Casa regală. Petiții, Scrisori 1940, pachet 124. Andrei C. M. Bragă din comuna Urbana II, Adjudul Nou, str. Mare, nr. 235 serie: „Am ajuns în stare de a merge la mormintele morților și a le spune să iasă ei și să intrăm noi de vii, pentru că nu mai putem suferi greutatea care sînt pe capul nostru; sîntem toți cu picile goale“. Se arată prețurile: „Porumbul se vinde de țărani cu 2,50 lei, iar noi primim făina cu 5—6 lei kg; untdelemnul de floarea soarelui se vinde cu 62 lei kg, de la 28 lei; carnea de la 18 lei la 30 lei; grîul se vinde cu 3,50 lei kg, dar pîinea costă 7—8 lei (700 grame) etc., etc.

² Documente ale Partidului Comunist din România publicate în Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. nr. 1/1959, p. 149, de T. Pinteanu și C. Rîmnicănu.

³ Arh. Inst. de Ist. a Partidului. Știința, 23 febr. 1940. Manifestul C.C. al P.C.R.

⁴ *Ibidem*. Știința, 23 febr. 1940. Frontul muncii și al luptei revoluționare.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Același izvor arată că Mociornița a renunțat la reținerea salariului pe o lună, reținînd totuși cu forța cîte 500 lei etc.

⁷ Sublinierea aparține autorului memoriului.

⁸ Arh. St. Buc. Fond. Casa regală. Interne. Mapa nr. 34. Valeriu Pop. Situație-

putea menține dictatura regală : fascismul în formele lui cele mai brutale.

Împotriva acestei „ultime formule politice“ se situa însă dîrză clasa muncitoare. În februarie 1940, un manifest al P.C.R. chema la luptă subliniind în același timp tactica și strategia acestei lupte : „Formați comitete de acțiune în fabrici și la țară, făuriți frontul unic de jos, de luptă revoluționară, respingeți în masă orice încercare de rechiziții ; „la luptă, la greve, la demonstrații contra războiului imperialist. La luptă pentru doborîrea dictaturii regale“¹. Acțiunile muncitorești s-au înmulțit. Greva de la Fichet², de pildă, s-a putut menține, cu toate măsurile violente ce s-a utilizat. Zilnic, adrese ale marelui stat major³ sau ale direcției generale⁴ a poliției semnau o creștere a mișcării comuniste. Între timp teroarea a crescut. În mai, F.R.N. și-a intensificat campania represivă, cerînd tuturor președinților de județe și municipii să ducă „o acțiune concentrică cu armata și cu celelalte autorități administrative de jandarmerie, de poliție, școlare și bisericești și a raporta despre orice astfel de mișcare dăunătoare patriei noastre“⁵.

Cu cît creșteau măsurile teroriste, cu atît mai mult creștea și dorința de organizare și de luptă a maselor muncitoare. La sediul breslelor din Iași, de pildă, s-a pus problema unei mai temeinice organizări : „Dacă muncitorimea vrea să scape de mizerie, să se meargă din casă în casă și să se cheme pe fiecare la organizare“⁶.

Decretul lege din februarie, asupra rechizițiilor care îngăduia rechiziții de orice natură și sub orice formă a înrăutățit și mai mult situația. Zilnic, consiliile de război judecau procese ale țăranilor, care se opuneau rechizițiilor executate samavolnic și cu deosebită brutalitate⁷.

Atmosfera era încărcată. Concentrările ca și celelalte pregătiri de război au produs o creștere a încordării. La Chilia Nouă, femeile concentraților cu copii în brațe au demonstrat în fața primăriei, arătînd că nu doresc să moară pentru interesele claselor dominante⁸.

În armată, în afară de acțiunile manifestate de cei concentrați, au început să se producă mișcări deosebit de sugestive. Comandantul

¹ Arh. Inst. de Ist. a Partidului. Documente din 1940. Manifest din 28 febr. 1940.

² *Ibidem*, Scînteia, 23 febr. 1940, p. 25. Un val de teroare în toată țara.

³ *Ibidem*. Dos. 40.326, p. 286. Marele Stat Major, Secția a II-a, biroul II trimițe la 27 apr. 1940 Frontului Renașterii Naționale o notă informativă, cu privire la mișcarea comunistă în rîndurile armatei, în industria de război, printre familiile concentraților etc.

⁴ *Ibidem*. Dos. 33.385, p. 25. Direcția generală a Poliției, Buc. Acțiunea comunistă din ziua restaurației; dos. 36.640, p. 13 direcția poliției din Iași raportează că la 23 și 24 aug. 1940, s-au găsit manifeste semnate „Comitetul regional Moldova“.

⁵ Arh. Inst. de Ist. a Partidului. Dos. 40.326 p. 282—283. F.R.N. secr. gen. Circulara nr. 16, purtînd mențiunea confidențial.

⁶ *Ibidem*. Dos. 39.835, fila 20. Direcția gen. a poliției. Inspectoratul regional Iași.

⁷ *Ibidem*, Scînteia, 23 febr., 1940, p. 26.

⁸ Scînteia, 24 martie 1940, p. 14—15. Frontul muncii și al luptei revoluționare.

armatei a III-a, adresînd un raport Curții marțiale din Roman, arăta : „Unele fapte petrecute în ultimul timp, dovedesc că comandanții unității din garnizoana Roman nu depun tot interesul pentru menținerea unei discipline solide în rîndurile ostașilor ce le stau sub comandă”¹. În continuare, raportul sublinia că s-au luat severe măsuri represive² care nu au ameliorat starea de lucruri. Problema „ordinei” din armată preocupa mult regimul. Valeriu Pop îi raportează și el lui Carol despre „simptomele de îngrijorare”³ din cadrul armatei, datorite „rechizițiilor făcute fără metodă și obiectivitate”, datorită „tratamentului trupei în urma dificultăților de hrană”⁴. Relațiile dintre ofițeri și trupă îl îngrijorau pe credinciosul sfetnic al lui Carol al II-lea care conchide pesimist că situația aceasta „lasă mult de dorit și trebuie să dea de gîndit”⁵. Existau deci fisuri și într-unul din cele mai importante sectoare ale aparatului de stat : armata. Situația falimentară a regimului, baza sa subredă ieșeau din ce în ce mai mult în evidență.

În aprilie și mai 1940, ura împotriva hitleriștilor și a regimului ce îi servea crescuse. Pături sociale, care pînă atunci fuseseră cu totul pasive, începuseră să murmure împotriva naziștilor. Scrisori anonime⁶ împotriva Volksgemeinschaft-ului începuseră să circule în țară ; în diferite întreprinderi se purtau discuții deschise contra lui Hitler⁷ ; în cercuri foarte largi, pe stradă chiar, se vorbea cu simpatie despre poporul francez cîmpit de hitleriști.

În august, cînd masele și-au dat seama că se pune problema Transilvaniei, frămîntările populare au crescut vertiginos⁸. Dictatul de la Viena a zguduit profund întregul popor. Chiar la 31 august, partidul comunist s-a adresat „tuturor organizațiilor democratice, precum și conducătorilor P.N.Ț., propunîndu-le să se treacă la organizarea în comun a luptei pentru răsturnarea guvernului de trădare națională și instaurarea unui guvern democratic care să asigure integritatea teritorială a țării, nerecunoscînd hotărîrile puterilor Axei de la Viena”⁹.

¹ Arh. Inst. de Ist. a Partidului. Dos. 41.697. Adresa 2018/13 iulie 1940 a garnizoanei Roman către Curtea Marțială, semnată general de Corp de Armată — adjuncț, Iacobici.

² *Ibidem*.

³ Arh. St. Buc. Fond Casa regală. Mapa 31/1940. Interne. Valeriu Pop. Situație.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Deutsches Zentralarchiv, Potsdam, D.D.R. Konsulat im Temesvar, dosar 602 p. 40. Raport 228/1910/20 aprilie. Către leg. germ. din Buc. se fac mărturisiri revelatoare în acest sens.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Arh. M.A.E. dos. 71 E 9. Notă din 13 august. Se vorbește „despre exteriorizări cît mai categorice, prezentînd simptomele unei hotărîri decisive, intransigente”.

⁹ Reprodus după V. Topalu. Din lupta partidului comunist din România pentru mobilizarea maselor împotriva dictatului de la Viena. Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lingă C.C. al P.M.R. Nr. 6/1960, p. 13—14. Vezi și V. Topalu „Din lupta partidului comunist din România pentru apărarea intereselor fundamentale ale maselor populare în perioada dictaturii regale”. Studii 2/1961, p. 734.

Propunerea de luptă a partidului pentru a salva integritatea națională a patriei a fost respinsă. Dimpotrivă reacțiunea a căutat să creeze o situație confuză, să ațite șovinismul, ca în felul acesta să abată atenția de la principalele probleme politice, creînd diversiuni patriotarde. Partidul Comunist a indicat din nou calea ce trebuie urmată: „Nici România, nici Ungaria nu mai sînt țări independente. Poporul român și cel maghiar, popoarele din Balcani — preciza un document de partid, din septembrie 1940 — își vor putea dobîndi independența națională față de toate puterile imperialiste, numai prin luptă comună și cu sprijinul mării țări a socialismului“¹. Muncitorii au înțeles care este datoria lor, în aceste momente grave. La Cluj, de pildă, s-a demonstrat împotriva „dictaturii foametei“, împotriva „dictatului imperialist de la Viena“ pentru „un guvern popular“, pentru prietenie cu U.R.S.S., pentru auto-determinare“².

Demonstrațiile din Cluj de la începutul lunii septembrie au înspăimîntat clasele dominante. La Brașov, „soldații s-au înfrățit cu muncitorii“³. La Timișoara, s-a demonstrat și împotriva Germaniei fasciste⁴ și împotriva Volksgemeinschaft-ului⁵. La Arad, pe valea Mureșului, la Baia Mare⁶, pretutîndeni în întreaga țară, adunările și demonstrațiile s-au desfășurat în forme deosebit de impresionante. Masele înțelegeau acum cine erau dușmanii și împotriva cui trebuiau să lupte.

În aceste zile tragice, sub înțeleapta conducere a partidului s-a dovedit odată mai mult „unitatea de luptă a oamenilor muncii români și de alte naționalități“⁷, luptă care de altfel continuase „să se manifeste în întreaga perioadă de fascizare a țării“⁷. Organizațiile Madosz și Frontul Plugarilor, sprijinite de P.C.R., au depus o intensă activitate, lămurind masele că învrăjbirile cu caracter șovin între poporul român și naționalitățile conlocuitoare urmăresc un singur scop: „a servi interesele aceluiași stăpîn, imperialismul german“⁸.

Cu toată lupta eroică a maselor populare, în împrejurările obiective, existente în 1940, nu s-a putut opri instaurarea sîngeroasei dictaturi

¹ Documente din Istoria P.C.R. ed. cit. p. 333.

² Arh. Inst. de Ist. a Partidului. Scînteia 17 sept. 1940, p. 6—7. Demonstrațiile revoluționare ale maselor muncitoare din Ardeal.

³ *Ibidem*.

⁴ Deutsches Zentralarchiv, Potsdam, D.D.R. Konsulat im Temesvar. Raport 342/4 sept. 1940 către legația germană din București. Vezi și raport 541/4 sept. 1940 către prefectul din Timișoara.

⁵ Vezi și V. Topalu, articolul citat din revista *Studii*, p. 374—376 ca și articolul din *Analele Inst. de Istorie a Partidului*, p. 11, 12, 13. În ambele articole se redau pe larg viguroasele aspecte ale luptelor populare împotriva dictatului de la Viena. Vezi și E. Neamu și A. Fedotova, *Din lupta P.C.R. împotriva țîrîrii Romîniei în războiul antisovietic*. *Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.* nr. 3/1960, p. 35.

⁶ *Ibidem*.

⁷ L. Bányai și E. Gheran. Din activitatea partidului comunist din România pentru făurirea unității de luptă a oamenilor muncii romîni și de alte naționalități împotriva regimului burghezo-moșieresc, *Studii* 5/1961, p. 1131.

⁸ *Ibidem*. Vezi și V. Topalu, articolul citat din *Studii* nr. 2/1961, p. 370 privind activitatea M.A.D.O.S.Z.-ului și a Frontului Plugarilor.

militaro-fasciste. Așa cum apreciază tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, „lipsind unitatea clasei muncitoare, lipsind frontul popular antifascist, poporul român n-a reușit să împiedice întronarea regimului fascist în țara noastră și aruncarea României în brațele Germaniei hitleriste“¹.

* * *

Situația revoluționară din România îngrijora mult pe naziști. Hitler s-a hotărât de aceea să ia măsuri pentru a-și garanta libertatea de acțiune în zona petroliferă. „Trebuie, în orice împrejurări“ — a afirmat el — „să-mi asigur transporturile de petrol din România pentru continuarea războiului“². O mărturie similară, găsim și în alte lucrări unde se dau știri ample asupra măsurilor militare luate în vederea coterpirii regiunii petrolifere³. Din aceeași sursă, aflăm că pentru apărarea acestui teritoriu fuseseră prevăzute două divizii de Panzer⁴. Teamă de rezistența maselor populare a determinat și consfătuirea militară din după amiaza zilei de 30 august. Generalul Jodl⁵ care a condus ședința, a cerut chiar să se renunțe la arbitraj și să se ocupe imediat regiunea petroliferă de către Wehrmacht⁶. Amiralul Canaris a răspuns că s-au luat măsuri în interiorul României de către cei însărcinați cu această misiune specială⁷, așa încît ocuparea nu e necesară imediat.

De altfel, naziștii socoteau că dat fiind puternica stare de încredere revoluționară din țară, sosise momentul potrivit de a împinge la putere pe legionari și pe fidelul lor aliat Ion Antonescu.

Partidele istorice⁸ ca și păturile burgheze care voiau să-și păstreze pozițiile de clasă, au susținut acțiunea legionarilor. De altfel, în scrisoarea trimisă de Garda de fier lui Carol al II-lea, se relevau sentimentele cordiale nutrite pentru legionari de către diferiți reprezentanți ai burgheziei: „Sînt cunoscute părerile domnului C. Argetoianu despre mișcarea legionară din procesul Duca și nu s-au desmintit pînă acum. E de prisos a mai insista asupra domnului Vaida Voevod de care sîntem convinși că ne iubește... iar pe dl. Tătărescu îl cunoaștem

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 22.

² Paul Schmidt. *Statist auf Diplomatischer Bühne*. Athenäum Verlag, Bonn, 1950, p. 495.

Vezi și arhiva Inst. de Ist. a Partidului. C. Argetoianu, *Insemnări zilnice*. Caiet 72/1941. Oct.-nov. 1941, relatează o discuție dintre Ion Antonescu și Vaida Voevod, discuție din care Antonescu arată că în „apărarea“ petrolului stă tot „secretul arbitrajului de la Viena“.

³ Helmuth Greiner, *Die Oberste Wehrmachtführung*, Limes Verlag, Wiesbaden 1951, p. 299.

⁴ *Ibidem*, p. 300. La 28 august, după același autor, s-au dat dispoziții armatei și aviației să facă toate pregătirile necesare „ca în cazul unei nereușite a acțiunii de mijlocire ce se inițiasă, să se poată ocupa imediat regiunea petroliferă“ (p. 300).

⁵ *Ibidem*, p. 301.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Procesul marii trădări naționale. Ed. Eminescu. Buc. 1946, p. 200,

ca pe un om de mare și real simț politic“¹. Cît privește alianța lui Iuliu Maniu cu Garda de fier, era un fapt atît de cunoscut încît chiar apologetii lui Maniu mărturisesc că el s-a legat într-o „cruciadă“ contra lui Carol cu Garda de fier².

În august, legionarii au pornit acțiunile deschise pentru luarea puterii. Din Berlin, mărturisesc chiar sursele fasciste, a fost trimis un emisar care trebuia să oprească orice formă de conlucrare cu Carol al II-lea³. El avea și sarcina de a răspîndi scrisoarea manifest a legionarilor adăpostiți în Germania care cereau abdicarea regelui⁴. Așa cum se știe, spre sfîrșitul lunii august și începutul lunii septembrie, demonstrațiile populare deveniseră atît de puternice încît pînă și în jurnalul lui Ciano se găsește o însemnare cu caracter de mare îngrijorare: „Mussolini a revenit la Roma. E alarmat de situația din România, așa cum e descrisă de atașatul nostru militar“⁵. În aceste condiții, reacțiunea internă, cu deplină aprobare a naziștilor, a pus la cale așa zisa „lovitură de stat“ din 3 septembrie. După propriile mărturisiri ale participanților, totul nu a fost decît o parodie. Chiar în memoriile recent apărute ale unui legionar care a luat parte la această acțiune, capitolul, consacrat caricaturii de lovitură de stat, este intitulat: „Așa zisa lovitură de stat din 3 septembrie“⁶. Profitînd de marile demonstrații populare, legionarii au căutat să pună mîna pe principalele instituții din București, Brașov și Constanța. Potrivit însemnărilor menționate, la București, grupe răzlețe de legionari, nesustînite de nimeni, au produs unele stricăciuni la radio, au tăiat unele cabluri ale telefoanelor și au azvîrlit două grenade în ferestrele palatului⁷. Totul nu avea însă decît aspectul unei neizbutite, unei grosolane puneri în scenă. Ion Antonescu, ca și întreaga reacțiune din România, era însă mulțumit. Se inițiasse acea fațadă a „insurecției legionare“⁸ în spatele căreia se putea acționa în liniște. Reprezentanții partidelor istorice au dat mîna cu legionarii, iar Antonescu a început să agite grandilocventele sale formule despre „salvarea neamului“. Lupta pentru putere a celor două grupări fasciste ajunsese la punctul culminant. Carol a mai recurs la încă un subterfugiu. I-a cerut lui Ion Antonescu să formeze guvernul cu participare legionară. Nădăjduia, așa cum reiese din memoriile unui alt fascist notoriu, că va putea încă să rămînă arbitru situației. „El era convîns“, se sublinia în

¹ Arh. St. Buc. Scrisoarea citată a mișcării legionare către Carol al II-lea.

² A. L. Eastermann, *op. cit.* p. 13.

³ Șt. Palaghita, *op. cit.*, p. 121. Palaghita a fost emisarul trimis de la Berlin cu atari sarcini confidentiale.

⁴ *Ibidem.*

⁵ G. Ciano, *op. cit.*, vol. I, p. 286.

⁶ Șt. Palaghita, *op. cit.*, p. 129.

⁷ *Ibidem.*

⁸ A. L. Eastern, *op. cit.*, p. 16.

lucrarea amintită, „că această asociație nu va putea dura multă vreme și că astfel, va fi pus în situația de a fi arbitru conflictului“¹.

Carol, care voia să domnească chiar dacă nu i-ar fi rămas decât două departamente², a suspendat la 5 septembrie Constituția³ și a dizolvat corpurile legiuitoare. Voia să-și mențină tronul cu ajutorul lui Ion Antonescu. În aceeași zi, așa cum declară chiar el în mod oficial, Antonescu s-a consultat cu reprezentanții partidelor istorice care l-au sfătuit să ia puterea, promițându-i întregul lor sprijin⁴. Stăpîn pe situație, s-a prezentat la palat. Discuțiile dintre cei doi s-au manifestat atât de violent, încît au fost auzite de Mihai ca și de anturajul regelui⁵. Antonescu i-a cerut abdicarea. La 4 dimineața, Carol s-a hotărît să-și cedeze întreaga putere⁶ cu condiția ca el, Carol, să-și păstreze tronul. A primit să fie chiar un rege marionetă, căci în afara unor acțiuni cu caracter de pradă, nu îi mai rămînea nimic. Articolul 3 al decretului din septembrie prevedea limpede că „toate celelalte puteri ale statului le exercită președintele consiliului de miniștri“⁷. Cariera de rege dictator, de rege conducător de partid politic a lui Carol al II-lea luase sfîrșit. Antonescu căpătase într-un anumit fel puterea, prin forme legale. A trecut de aceea în grabă la punerea în aplicare a ultimei acțiuni în vederea instaurării dictaturii militaro-fasciste, utilizînd din nou formula așa-numitei „insurecții legionare“. Antonescu s-a prezentat din nou la palat cerîndu-i în mod ultimativ lui Carol să abdice. După unele știri, Fabricius, ministrul Germaniei naziste l-ar fi întovărășit, susținînd și el necesitatea abdicării⁸. În orice caz, Antonescu, știindu-se bine sprijinit, nu a cedat absolut nimic. Actul de abdicare trebuia semnat pînă la 4 dimineața. „I-am dat voie“, arăta el cu aiere de stăpîn mărinimos,

¹ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 70.

² *Ibidem.*

³ Constituția din 27 februarie 1938.

⁴ Ion Antonescu, Cum s-a ajuns la abdicarea fostului rege Carol. Comunicat. Universul, 14 septembrie 1940. Vezi și Arthur Gould Lee. *Crown against sickle. The story of King Michael of Rumania.* Hutchinson et Co Ltd. London. New-York — Melbourne, Cape Town. p. 13. Arată că Antonescu a fost sprijinit de Maniu și Brătianu.

⁵ *Ibidem.*, p. 14.

⁶ Decretul regal din 5 septembrie prevedea: art. 1 Investim pe dl. general Ion Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri cu depline puteri pentru conducerea statului român. Art. 2. Regele execută următoarele prerogative regale: El este capul oștirii. Conferă decorațiile romîne. Are drept de grațiere, amnistie și reducere de pedepse. Primește și acreditează ambasadorii și miniștrii plenipotențiarî. Incheie tratate. Modificarea legilor organice, numirea miniștrilor și subsecretarilor de stat se vor face prin decrete regale contrasemnate de președintele Consiliului de miniștri.

⁷ *Ibidem.*

⁸ Ion Antonescu. Comunicatul citat din 11 septembrie 1940. Vezi și R. G. Waldeck, *op. cit.*, p. 137—139; A. L. Easterman, *op. cit.*, p. 12; *Arh. St. Buc., Fond Preșd. Consiliului de miniștri.* Pachet 37/400 Buletine de la postul central de radio — ascultare; Memorial Antonescu, le III-e homme de l'Axe. Ed. de la Couronne, Paris 1950, p. 32—33. *Arh. Inst. de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. C. Argetoianu.* Insemnări zilnice, Caiet 66/1941. p. 9205—9206.

„să se consulte pînă la 4 dimineața cu cine dorește“¹. În aceeași vreme în care Carol mai căuta încă soluții, Antonescu se sfătua și el cu Horia Sima și Iuliu Maniu².

După unele știri, Carol ar fi oferit guvernul lui Manoilescu, care i-ar fi răspuns: „,Maiestatea voastră a abdicat ieri seară, cînd a transmis generalului întreaga sa putere“³. George Brătianu și A.C. Cuza l-au sfătuit de asemenea să abdice⁴. Carol ar fi vrut totuși să încerce o anumită rezistență. Se pare că a cerut opinia generalului Coroamă, comandantul gărzii, singura unitate mare, cantonată în capitală. Acesta a refuzat însă net să lupte împotriva lui Antonescu, fiind în solda grupului fascist care luase puterea⁵. La 4 dimineața, Carol a mai primit o scrisoare cu caracter de ultimatum din partea lui Antonescu⁶, astfel încît la 6 dimineața a semnat actul de abdicare. E interesant de relevat faptul că nu apare cuvîntul abdicare în nici unul dintre pasajele acestui document. Deși din punct de vedere juridic, nu există o prea mare precizie, Antonescu s-a mulțumit și cu atît. La ora 8 dimineața, noul rege marionetă, Mihai I, depunea jurămîntul de credință. Dictatura militaro-fascistă preluase puterea. I s-a pus în vedere lui Carol ca în patruzeci și opt de ore să părăsească țara. Apologetii domniei lui Carol al II-lea au vorbit mult despre „marea durere“ ce l-a cuprins, la gîndul că trebuie să părăsească România. Nu ne îndoim că pierderea puterii i-a pricinuit cu adevărat mari suferințe. Totuși, în cele două zile cit a mai rămas în țară, Carol și-a stăpînit cu mult sînge rece „marea lui suferință“. De aceea nu a uitat să ia în bagajele sale „o bună parte a colecției de tablouri ale coroanei, printre care zece tablouri de El Greco, ca și multe obiecte de valoare din tezaurul regal“⁷. De altfel, își păstrase „sîngele rece“ chiar în dramaticele zile ale dictatului de la Viena, încheind atunci cu primăria municipiului București, actul de vînzare al castelului de la Balcic⁸. Sume deosebit de importante au fost astfel scoase din țară. Un an mai tîrziu, s-au găsit de pildă, la Sevilla, în niște valize uitate acolo, monede de aur și obiecte de metal prețios în valoare de 11.265.000 lei⁹. De asemenea, în iunie 1941, legația din Lisabona informa că: „dl. Urdăreanu a reușit să aducă în Portugalia, în afară de sumele de lei ce a lăsat în Spania, bancnote românești care ar valora

¹ Ion Antonescu, Comunicatul citat.

² A. L. Easterman, *op. cit.*, p. 18.

³ Memorial Antonescu, *ed. cit.*, p. 33.

⁴ Ion Antonescu, Comunicatul citat.

⁵ Memorial Antonescu, *ed. cit.*, p. 33.

⁶ Arh. M.A.E. C. 3, vol. XX România. Generale. Telegramă circulară din 7 septembrie 1940. Se anunța abdicarea și se relata modul de desfășurare a evenimentelor.

⁷ R. G. Waldeck, *op. cit.* p. 140. Vezi și Pamfil Șecaru, *op. cit.*, p. 70.

⁸ *Ibidem*. Voia să „evite o pierdere personală“ în momentul cînd se va retroceda Cadrilaterul Bulgariei.

⁹ Arh. M.A.E. dos. 71/1940. R. 4. partea a V-a Banca Națională a Romîniei către Minist. Af. Străine, 12 mai 1941.

cîteva zeci de milioane de lei"¹. Faptele dovedesc deci că fostul rege și-a păstrat întregul calm, îngrijindu-se cu meticulozitate de treburile sale personale.

Istoriografia burgheză s-a ocupat și continuă să se ocupe în mod apologetic de domnia lui Carol al II-lea, disculpîndu-l și apărîndu-l². Faptele, singurul criteriu obiectiv de judecată, s-au impus însă. Dușmani înverșunați ai regimului nostru socialist au fost totuși nevoiți să recunoască vinovăția flagrantă a lui Carol al II-lea. De pildă, chiar reacționarul istoric Reuben H. Markham mărturisește într-o lucrare a sa despre România, (publicată de Meador Publishing Company, Boston, 1949), că fostul rege a grăbit catastrofa și a răpit națiunii sale posibilitatea de a se governa cu demnitate. În aceeași lucrare se mai adaugă: „Era atît de flagrant, atît de ostentativ imoral, încît își jignea poporul, făcînd imposibilă o loialitate deplină“.

Adevărul este că dictatura regală profund compromisă a fost înlăturată în cadrul procesului obiectiv, istoric, ce se desfășura. Criza politică din septembrie este doar momentul de vîrf al luptei populare împotriva regimului. Evenimentele externe au grăbit declanșarea procesului care s-a desfășurat în ritm rapid în primele zile ale lunii. Împrejurările obiective existente atît pe plan intern cît și pe plan internațional nu au îngăduit însă maselor să oprească instaurarea dictaturii militaro-fasciste. Poporul ura însă noua dictatură tot atît de mult cît o urise și pe aceea înlăturată. Exprimînd acest punct de vedere, partidul comunist aprecia la 6 septembrie 1940 că: „Lovitura militaro-gardistă de la palat a generalului reacționar Antonescu și numirea lui Mihai ca rege, înseamnă o încercare a dușmanilor poporului de a păstra șubredul regim burghezo-moșieresc imperialist“³. De necontestat e faptul că noul guvern nu avea intenția să schimbe nimic. Parada naționalistă în jurul dictatului de la Viena a încetat dintr-o dată. Mai mult decît atît, așa cum arată un document de partid, Garda de fier a susținut și a cerut acceptarea sen-

¹ Arh. M.A.E. Minist. Afacerilor Străine trimite la 19 iunie 1941 o adresă confidențială către guvernatorul Bancii Naționale. Raportul din 14 iunie 1941 al legației din Madrid relevă că în Spania au rămas trei mașini: un Rols Royce și două Lincoln Zephyr. De asemenea, se arată că pe căile ferate din Spania se transportaseră în septembrie 1940 3460 kg bagaje. În cele 37 valize uitate la Andalucia Palace din Sevilla se găseau nenumărate obiecte de aur împodobite cu pietre prețioase, în afară de monedele de aur menționate. Dacă aceste lucruri au fost uitate, nu e greu de închipuit că principalele piese de valoare fuseseră luate.

² Ulrich von Hassel, „Vom andern Deutschland“, Humboldt Verlag, Berlin, 1948, p. 214.

Ernest Pezet, *Allemagne — Europe*. La Nouvelle Edition, Paris, 1946, p. 112.
A. L. Easterman, *op. cit.*, p. 24.

Heana Princess of Roumania. I leave again. Rinehart et Comp. New-York, 1951, p. 72.

N. P. Comnène. *Anarchie, dictature au organisation internationale*. Perret Centil, Genève, 1946, p. 170.

³ Arh. Institutului de Ist. a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. Documente din 1940. Manifest din 6 sept. 1940.

tinței de la Viena“¹. Chiar în lucrări burgheze se subliniază, de pildă, o declarație deosebit de revelatoare a lui Sima: „Nu mă interesează unitatea geografică“ a spus acest așa zis „mare patriot“, „ci unitatea spirituală a României sub auspiciile marelui Reich“². De altfel, realitatea scoate în evidență cu prisosință această poziție. De pildă, la 7 septembrie a fost reluat și pus în vigoare ordinul redactat sub Carol, la 2 septembrie. Se accentua îndeosebi teza că: „Acceptînd arbitrajul cu garantarea frontierelor ce ne-au rămas, s-a asigurat existența unui stat român independent, în jurul căruia se vor grupa speranțele românești de pretutindeni“³. Garda de fier a fost deci pe deplin părtașă la actul de trădare națională de la 31 august 1940. Toate acțiunile ce a mai săvîrșit poartă de altfel aceeași pecete: *trădarea națională*.

La 10 septembrie, într-o broșură intitulată „Punctul nostru de vedere“, analizînd situația ce se crease prin instaurarea noii dictaturi fasciste, P.C.R. conchidea: „România mică imperialistă, cu dictatura ei militar-gardistă, șubredă, dar periculoasă de provocatoare, e pregătită să servească drept avantpost pentru eventualele provocări războinice anti-sovietice“⁴. Începea deci o nouă etapă de luptă. Singura salvare era o consecventă și încheagată luptă internă a forțelor antifasciste în frunte cu P.C.R., a forțelor care izbutiseră, în fond, să răstoarne dictatura regală. Pe de altă parte era necesară mai mult ca oricînd acțiunea de „susținere revoluționară a politicii externe a Uniunii Sovietice“⁵, căci, sublinia cu fermitate documentul, „apărînd U.R.S.S. apărăm totodată viața poporului muncitor român“⁶. Lupta pentru doborîrea dictaturii militar-fascistă se împletea de altfel strîns cu lupta contra coterpirii țării de către Germania hitleristă. În noua etapă istorică devenea evident că această luptă avea să ia forma unei uriașe încheștări pe viață și pe moarte. Norii întunecați ai unei cumplite primejdii acoperiseră cerul țării. Dușmanul din afară ca și dușmanul dinăuntru avea același chip, era însemnat cu aceeași svastică și se închina aceluiași zeu, insașiabilul moloh, capitalul financiar, principalul vinovat al declanșării războiului.

Împotriva dușmanilor se înălțau însă dirze, forțele care de-a lungul veacurilor păziseră cu mîinile lor aspre și puternice pămîntul țării. Aveau acum o călăuză neînfrînată, partidul comunist, care străduindu-se cu eroică abnegație, a condus lupta ce avea să încheie această etapă istorică prin luminoasa victorie de la 23 August 1944.

¹ Arh. Inst. de Ist. a Partidului. Document din 10 septembrie, 1940.

² A. L. Easterman, *op. cit.*, p. 220.

³ Arh. Inst. de Ist. a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. Dos. 41697, p. 229, nr. 28.281, 7 septembrie 1940, Armata a 3-a către Curtea Marțială. Se trimite în copie ordinul circular 17835/2 septembrie 1940 al Marelui Stat Major.

⁴ Documente din Istoria P.C.R., ed. cit., p. 331.

⁵ *Ibidem*, p. 332.

⁶ *Ibidem*.